

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU

ÖZET KİTAPÇIĞI

13-14 KASIM 2025

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

**MANTIK
ARAŞTIRMALARI
DERNEĞİ**

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU
ÖZET KİTAPÇIĞI

ÖZET KİTAPÇIĞI

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU

13-14 KASIM 2025

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

DÜZENLEYEN KURUMLAR

Mantık Araştırmaları Derneği
Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü
Pamukkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

KURULLAR

Düzenleme Kurulu

Alper Bilgehan Yardımcı

Vedat Kamer

Bahadır Söylemez

İbrahim Halil Çetres

Ebubekir Muhammed Deniz

Çağla Özcan

Bilim Kurulu

Mahbube Nazlı İnönü

Hasan Bülent Gözkân

Ahmet Ayhan Çitil

Mehmet Ali Sarı

Yücel Yüksel

Özgüç Güven

Mehmet Özturan

Vedat Kamer

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU
ÖZET KİTAPÇIĞI

İÇİNDEKİLER

Boş Kümenin Mantık Temelleri	8
<i>Abdulhamit Küçükbaşlan</i>	<i>8</i>
Birinci Derececilik – Yüksek Derececilik Tartışması Bağlamında Çokluk Mantığı Üzerine Bir Değerlendirme	9
<i>Ali Bilge Öztürk.....</i>	<i>9</i>
Frege’nin Doğru’su ve Yanlış’ı.....	10
<i>Alper Yavuz.....</i>	<i>10</i>
Lewis’in De Se Tutumlar Kuramı ve Benzerlik Kuramı Arasındaki Çatışma	11
<i>Aran Arslan</i>	<i>11</i>
Mantıkta Gazzali’nin Habercisi: İbn Hazm	12
<i>Bahar Kızıl.....</i>	<i>12</i>
Genetik Determinizmden Makul Bir Savunuya: Genetik Potansiyel ve Puslu Mantık	13
<i>Baran Sansar</i>	<i>13</i>
Frege Mantıkçılığının Hilbert Biçimciliği ve Gödel’in Eksiklik Teoremi Karşısında Yeniden İncelemesi: Bir Yeni-Fregeci Yorum	14
<i>Beyhan Şener Öztürk.....</i>	<i>14</i>
Quine’da Sayının Temellendirilmesi.....	15
<i>Buket Deniz</i>	<i>15</i>
Russell ve Quine’da Mantıksal Çözümleme ve Bunun Ontolojik Bakımdan Anlamı	16
<i>Çağdaş Burak Karataş.....</i>	<i>16</i>
Mantık ile Diğer Biçimsel Bilimler Arasında Ayrım Yapmak Olanaklı Mıdır?	17
<i>Çağla Özcan</i>	<i>17</i>
Kökmantık: Temel Bir Mantık İnşası	17
<i>Ebubekir Muhammed Deniz.....</i>	<i>18</i>
Lenin’in Maddeciliğinde Mantık ve Bilginin Özdeşliği.....	19
<i>Eda Şen</i>	<i>19</i>
Klasik Dönem İslam Düşüncesinde “Physiognomy”: Mantıksal Meşruiyeti ve Bilimselleşme Serüveni	20
<i>Elmin Aliyev</i>	<i>20</i>

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU

ÖZET KİTAPÇIĞI

Bilimsel Önergelerin İskeleti ve Dili: Mantık ve Olasılık Mantığının Olasılıksızlığı Üzerine	21
<i>Fadime Altunsöz</i>	<i>21</i>
Kant'ta Mantık ve Nedensellik İlişkisi	22
<i>Hasan Bülent Gözkân</i>	<i>22</i>
Wittgenstein'in Tractatus Bağlamındaki Mantık Anlayışının Gündelik Dil Karşıtlığı	23
<i>Hasan Remzi Eker</i>	<i>23</i>
Wittgenstein'in Erken Dönem Dil Teorisi: Tractatus'ta Anlam, Mantık ve Felsefi Sınırlar	24
<i>Hilal Kahraman</i>	<i>24</i>
Tek Kelime ile "Yapamayan" Zeka	25
<i>İbrahim Halil Çetres</i>	<i>25</i>
Mantık ile Matematik: Konu, Yüklem ve Kanıt Açısından "Karışık Bilimler"	26
<i>İhsan Fazlıoğlu</i>	<i>26</i>
Heidegger ve Carnap: Metafiziğin Kavşağında	27
<i>İsmail Yılmaz & Dr. Civan Hüseyin Demirtaş</i>	<i>27</i>
Kesinlik ile Sanı Arasında: Dilde Kesinlik Sorununu Klasik Mantıkta Tartışmanın İmkânı	28
<i>Mehdi Cengiz</i>	<i>28</i>
Roderick Chisholm ve Tekil Önergelerin Reddi	29
<i>Muaz Alemdar</i>	<i>29</i>
Tanıklık Epistemolojisi: Tanıklığa Güven Bir Tür Çıkarım Mıdır?	30
<i>Melis Kaynar Karabey</i>	<i>30</i>
Endülüs Mantığının Genel ve Mantıkçıların Özel Yönlerine Dair Temel Tespitler	31
<i>Muhammet Nasih Ece</i>	<i>31</i>
Leibniz Mantığı Yanlış Mı Değerlendirildi?	33
<i>Nazlı İnönü</i>	<i>33</i>
Miftahü'l-Fünun ve Mizan'ül-Ukul Fil-Mantik Vel-Usûl Eserlerini Karşılaştırma	34
<i>Nazmiye Ayhan</i>	<i>34</i>
Tarihsel Düşünmenin Felsefi Yöntemi: Collingwood'un Soru-Cevap Mantığı	35
<i>Nuri Çiçek</i>	<i>35</i>
Aksiyomların Bilinişi Üstüne Bir Tartışma	36
<i>Özgüç Güven</i>	<i>36</i>
Modern Zamanda Mantık Problemi: Yapay Zeka	38

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU
ÖZET KİTAPÇIĞI

<i>Pelda Yazgan</i>	38
Hepsine Hükmedecek Tek Mantık: Hiççilik ile Çokçuluğun Kıskaçında Mantıksal Tekçilik	39
<i>Ramazan Atıl Karabey</i>	39
Kuantum Mantığının Onto-Epistemolojik Yapısı	40
<i>Resul Genç</i>	41
Türkiye’de Yayımlanmış Geleneksel İslam Mantığı (Arapça Mantık) Kitapları Üzerine Bir İnceleme	40
<i>Samet Büyükkada & Ayşe Nisa Kılıçaslan</i>	40
Modern Kuramsal Çıkarımcılıkta Kategori Problemi	42
<i>Selçuk Kaan Tabakçı</i>	42
Mantığın Yeni Evrimi: Yapay Zeka Çağında Akıl ve Yaratıcılığın Sentezi	43
<i>Semanur Geven</i>	43
“Ruh Sağlığı” Konusuna Dilsel-Mantıksal Bir Yaklaşım	44
<i>Şennur Karagöz</i>	44
Felsefi Danışmanlık ve Mantık İlişkisi	45
<i>Şerefettin Adsoy</i>	45
Genetik Ağların Boolean Mantık Çerçevesinde Analizi: Hücresel Süreçlere Yeni Bir Yaklaşım	46
<i>Şevval Altay</i>	46
Tractatus’a Analitik Bir Değini: “Sinn”in Dair Olduğu Dil	47
<i>Ümit Öztürk</i>	47
Russell’in Tipler Kuramına Wittgenstein’in Eleştirisi	47
<i>Ümit Taştan</i>	48
Mantık ve Kavram Teorisi Arasında: Semerkandî’nin Tasavvur ve Tasdik Anlayışı	48
<i>Ümran Sırtıkara</i>	49
Mantık Programlama ile Girişimcilik	50
<i>Vedat Kamer</i>	50
Mümkün Eklemler	51
<i>Yücel Yüksel</i>	51
Batı Modernitesinin Çöküşünün Husserl Mantığı Açısından İncelenmesi	52
<i>Zeliha Burcu Acar</i>	52
Banach-Tarski Paradoksunun Ortaya Çıkışının Ontolojik Cihetten Değerlendirilmesi	53
<i>Zeynep Süslü</i>	53

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU
ÖZET KİTAPÇIĞI

Boş Kümenin Mantık Temelleri

Abdulhamit Küçükbaşlan

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

a.kucukaslan@aybu.edu.tr

Özet:

Euclides, boşluğu(uzay) "düz, sürekli ve sonsuz" olarak tanımladı. Boş uzay veya boşluk kavramı matematik, fizik, felsefe, mimari, resim, müzik gibi birçok alanda varlığın "var" olmasında ve varlığın zihinsel inşasında önemli rol oynamaktadır. Boş uzayın ontolojisi Newton, Leibniz ardında da Kant gibi matematikçi filozoflar tarafından daha derin ve felsefi kavramlarla yeniden inşa edilmeye çalışılmışsa da epistemolojinin dinamik yapısından dolayı hala nihai bir noktaya varılamamıştır. Genel anlamda boş uzayın ve özelde ise boş kümenin "ne"liği problemi günümüzde dahi varlığını koruyan bir problemdir.

Boşluk kavramı ister fizikte vakum(vacuum) olarak, ister felsefede ontolojik bir problem olarak, ister teolojide hiçlik olarak ve ister matematikte hiçbir matematiksel nesnenin olmaması veya boş küme olarak tanımlayalım en temelde bu kavram zihnimizin bir problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü dış dünyada cereyan eden fizik ilkeleri zihnimizde birtakım kimyasal reaksiyonlarla işleyerek bu süreci bilinç sayesinde kavramaya(idrak etmeye) çalışırız. Felsefede varlığın bizatihi kendisini ve varlığın var olma biçimini tasavvur ederken yine zihnimizde bu inşayı gerçekleştiririz. Benzer şekilde soyut, sonlu ve tümel nesnelerin dünyası olan matematik nesnelerin bütün inşa süreçleri yine tamamen zihnimizin tarafından gerçekleştirilen bir eylem olarak karşımıza çıktığından "boşluk" kavramı zihnimizin bir temel problemi olarak anlaşılmalıdır.

Aynı problem, kuantum fiziğinde maddenin doğasının en temelde "ne" olduğuna dair cevaplar aranırken boşluğun(vacuum) hem fiziksel olarak ne olduğu hem de maddenin fizik ilkelere sahip olmasında nasıl bir fonksiyona sahip olduğu ve boşluk alemi ile fizik alemi arasındaki ilişkisel/bağılantısal problemler olarak ele alınmaktadır. Fizikte boşluk kavramı vakum ile ilişkilidir, ancak matematiksel uzaylar tam anlamıyla fiziksel boşluk kavramı ile örtüşmez. Bu çalışmadaki temel amaçlarımızdan biri, matematiksel anlamda kullanılan boşluk(space) kavramına fiziksel ilkeler ekseninde bir yaklaşımla onu daha somut bir hale getirerek fiziksel boşluğun matematiksel olarak nasıl konumlandırılması gerektiğine değinmektir.

Boşluk kavramını yukarıdaki disiplinler ekseninde konumlandırarak, matematiksel "boşluğun(boş uzay veya boş küme)" mevcut olduğu başat unsurları ele almaya çalıştık. Matematiksel olarak "boşluğun" belki de ilk temas ettiği kavram sonsuzküçükler kavramıdır. Çünkü matematiksel inşa bu kavramın kabulü ile başlar. Matematiksel nesnelerin var olabilmesinin a priori yani zorunlu ön koşulunun boş küme olduğu ve boşluğun matematiksel nesnesi olan "boş küme"nin doğası(ontolojik temelleri) üzerine bir inceleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Matematiğin temelleri, matematiksel mantık, boş küme

Birinci Derececilik – Yüksek Derececilik Tartışması Bağlamında Çokluk Mantığı Üzerine Bir Değerlendirme

Ali Bilge Öztürk

Akdeniz Üniversitesi

alibilgeozturk@akdeniz.edu.tr

Özet:

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında yüklem mantığı yüksek dereceliydi. Charles Sanders Peirce, birinci yönelim mantığına ek olarak ikinci yönelim mantığından (second-intentional logic) bahsetmekteydi. Frege Aritmetiğin Temelleri yapıtında ikinci derece kavramlardan bahsetmekteydi ve onun mantıksalci matematik felsefesi de ikinci derece mantığı gerektirmekteydi. Whitehead ve Russell'ın tipler kuramı birinci derece mantıkla sınırlı kalmayan bir tipler hiyerarşisi içermekteydi. David Hilbert ve takipçileri kendi matematik programlarında ikinci derece Peano aritmetiği üzerine oldukça yoğun çalışmalar yürütmüştü. Bu örneklerin sayısı oldukça çoğaltılabilir.

İkinci Dünya Savaşı'nı takip yıllarda birinci derece mantık biçimsel mantığın merkezi sistemi haline gelirken ve ikinci ve daha yüksek derece mantıklara ilgi azaldı. Bir mantık felsefesi pozisyonu olarak birinci derececilik ise W. V. O. Quine'in öncü çalışmalarından başlayarak tam da bu dönemde yükselmeye başladı. Bu yaklaşım basitçe biçimsel mantığın birinci derece mantıkla sınırlandırılmasını içermekteydi. Bu yaklaşım, George Boolos, Stewart Shapiro ve sonraki düşünürler tarafından reddedildi. Bu yüksek dereceli düşünürler matematiksel ve felsefi amaçlar açısından yüksek derece mantıkların yararlarını savundu. Yüksek derececilik son yıllarda biçimsel metafizik alanında çalışan düşünürler tarafından da desteklendi. Bugün birinci derececilik – yüksek derececilik tartışması mantık felsefesinin hala sıcak tartışmalarından biridir.

Bu bildiride çokluk mantığının (plural logic) veya çoğul birinci derece mantığın çeşitli özellikleri sayesinde, birinci derececilik ve yüksek derececilikler uzlaştırmak için mevcut en iyi alternatif olduğu gösterilmektedir. Bu iddianın gerekçeleri kısaca şunlardır: Çokluk mantığı hem birinci derececiliklerin en önemli taleplerinden biri olan ontolojik tutumluluk talebini hem de yüksek derececiliklerin önemini sürekli vurguladığı yüksek ifade gücü talebini sağlamaktadır. Öyle ki bu yüksek ifade gücü sayesinde bugün bir çoğul Peano aritmetiğinden ve hatta çoğul Zermelo-Fraenkel küme kuramından (plural ZFC) bile bahsedilebilmektedir. Böylece çoğul mantık hem birinci derececiliklerin hem de yüksek derececiliklerin en önemli taleplerini karşılayabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çoğul niceleme, ikinci derece mantık, ontolojik tutumluluk, biçimsel metafizik, yeni mantıksalcılık

Frege'nin Doğru'su ve Yanlış'ı

Alper Yavuz

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

alper.yavuz@msgsu.edu.tr

Özet:

Frege ünlü anlam ve gönderim ayrımını özel ad, yüklem terimi ve tümce gibi üç temel dilsel yapıya uygular. Ayrımın gönderim yanına bakıldığında tümce gönderiminin dikkat çekici kimi felsefi varsayımlar içerdiği görülür. Frege'ye göre bildirme kipindeki bir tümce, anlamını ya da içerdiği düşünceyi dile getirirken Doğru ve Yanlış adı verilen iki nesneden birine gönderim yapar. Bir başka deyişle doğruluk değerleri tümcelerin bir özelliği değil, onların gönderim yaptıkları şeylerdir. Frege'nin doğruluk ve yanlışlık görüşüne yönelik önemli karşı çıkışlar bulunur. Bunlardan biri Doğru ve Yanlış'ın ne tür nesneler olduklarının belirsiz olduğudur. Doğruluk ve yanlışlık geleneksel olarak birer ilişki olarak düşünülür ancak Frege buna karşı çıkar. Bu durumda bu nesnelerin doğasıyla ilgili bir açıklama vermek gerekir. Bir diğer eleştiri ise şudur: Gönderim, bir dilsel yapının üzerine konuştuğu şey olarak düşünüldüğünde, tümcelerin Doğru ve Yanlış gibi iki nesne üzerine konuştukları sonucunun pek kabul edilebilir olmadığıdır. Benim amacım bu iki eleştiriye Frege'nin nasıl yanıt verebileceğini araştırmaktır. İlk olarak Doğru ve Yanlış nesnelerinin doğasının bilinmezliğiyle ilgili eleştiriye bakarsak, Frege fiziksel şeyler ve zihinsel şeyler dışında kalanların yer aldığı üçüncü bir ontolojik alandan söz eder. Düşünceler bu alanda yer alırlar. Doğru ve Yanlış da birer soyut, mantıksal nesne olarak bu alanda yer almalılar. Bu durumda bunların doğası için verilebilecek en uygun açıklama bunların birer düşünceler kümesi olduğunu söylemektir. Doğru, elemanları doğru düşünceler olan küme türünden bir nesneyken Yanlış da elemanları yanlış düşünceler olan yine küme türünden başka bir nesnedir. Böyle yapıldığında Frege'nin görüşüyle uygun bir biçimde, bir doğruluk tanımı vermeden bu nesnelerin doğası açıklanabilir. İkinci eleştiriye ise Frege'nin şöyle yanıt vereceğini varsayabiliriz. Burada üzerinelikle ilgili karıştırılan şey tümcenin parçalarının ne üzerine olduğuyla tümcenin kendisinin ne üzerine olduğudur. "Aristoteles Platon'un öğrencisidir." örneğinde tümce parçaları Aristoteles, Platon ve bunlar arasındaki bir ilişkiye gönderim yapsa ve bunlar üzerine olsa da bu tümcenin göndergesi üçüncü alandaki mantıksal nesne olan Doğru'dur. Frege'ye göre ikinci eleştirideki temel yanlış tümcenin mantıksal işlevinin göz ardı edilmesi olur.

Anahtar Kelimeler: Frege, tümce gönderimi, doğruluk, yanlışlık

Lewis'in De Se Tutumlar Kuramı ve Benzerlik Kuramı Arasındaki Çatışma

Aran Arslan

Boğaziçi Üniversitesi

ararslan@gmail.com

Özet:

Bu çalışma, David K. Lewis'in iki temel kuramı olan *De Se* Tutumlar Kuramı ile Benzerlik Kuramı arasındaki temel çatışmaları ve Lewis'in modal realizminin karşılaştığı ciddi içsel tutarsızlıkları incelemektedir. Lewis, geleneksel inanç kuramlarının *de se* inançları açıklamadaki yetersizliğine yanıt olarak, inancın kişinin kendisine bir özellik atfetmesi olduğunu ileri sürmüştür. Öte yandan, Lewis'in Benzerlik Kuramı, olanaklı dünyalar arasındaki özdeşlik ilişkisini reddederek kipliği (modalite) benzerlik ilişkisi üzerinden analiz eder.

Makalenin temel argümanı, bu iki Lewisçi kuramın birleşimiyle ortaya çıkan ciddi sorunlardır. Öncelikle, dünyalar arası özdeşliğin olmadığı varsayımı, "Ben David Hume'um" gibi *de se* önermelerinin, Hume tarafından dile getirildiğinde, neredeyse-imkansız (yalnızca aktüel dünyada doğru) önermeler olarak türetilmesine yol açmaktadır. Bu türetim, olumsal görünen yanlış *de se* inançlarının metafiziksel olarak zorunlu olarak yanlış (hiçbir olanaklı dünyada doğru olmayan) bir önerme olmasına neden olarak sezgisel bir açmaz yaratır. Zira Lewis'e göre zorunlu yanlış önermelere inanmak olanaksızdır. İkinci olarak, bu iki kuramın birleşimi, "Ben Hume olabilirdim" gibi karşı-olgusal *de se* ifadelerde Modal Çöküş problemine yol açar. Bu problem, kişinin özdeşliğinin aktüel dünyaya kilitlenmiş olması ve makul bir benzerlik standardı altında konuşmacının bir benzerinin aynı zamanda Hume olmasının imkansızlığı nedeniyle, karşı-olgusal özdeşlik ifadelerinin Lewis'in sisteminde birer inanç içeriği olarak ele alınamadığını göstermektedir. Bu analizler, Lewis'in modal felsefesindeki tutarlılık sorunlarına ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Benzerlik kuramı, *de se* tutumlar, olanaklı dünyalar, zorunlu gönderim, dünyalar-arası özdeşlik

Mantıkta Gazzali'nin Habercisi: İbn Hazm

Bahar Kızıl

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
baharbegovic21@gmail.com

Özet:

Belli bir inanca dayanarak o inancın kanaatini, yaşayışını ve anlayışını yansıtan, özel bir alana sahip olan din dilinin, mantık ile sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. Dinin temel iddialarını, emir ve yasaklarını, hükümlerini ifade etmek ve dinî ifadelerin, söylemlerin, çıkarımların tutarlılığını ve geçerliliğini ortaya koymak için mantık ilmine başvurmak gerekmektedir. Dil için kelimeler ne ise, mantık için de düşünce odur. Din dilini mantıksal bir işleme koymak için sentaktik (söz dizim) kuralına uymak zorunlu görünmektedir. Bir ifade dil işleminden sağlam bir şekilde geçmemişse, mantıkî olarak işleme tabi tutulamaz. Zira dilin müphemliği veya çok anlamlılığı söz konusu olduğu zaman dili, mantıkî zemine oturtmak zorlaşacaktır. Bu bağlamda, zâhirî mezhebinin en büyük temsilcisi olan aynı zamanda hadis, edebiyat, dilbilim, dinler tarihi ve fıkıh gibi oldukça farklı alanlarda eserler vermiş olan İbn Hazm, dinî düşünce sisteminde bunu kolaylaştırmak için mantık ilminin dinî ilimler için önemini vurgulayarak, dinî hükümleri doğru bir şekilde hayatımıza uygulamada mantık alanında önemli çalışmalar yapmaktadır. İyi bir mantık bilmeden, Kur'an'ı Kerim'i ve Hadisleri anlamının çok zor olduğunu ifade eden İbn Hazm, mantık ilmine karşı yöneltilen olumsuz görüşleri ve önyargıları da ortadan kaldırmak için mantıkta işlediği konularda dinî ilimlerden örnekler vermektedir. Bu çalışma genel olarak, İbn Hazm düşüncesinde dinî ifadelerin ve din dilinin mantık ilmi bağlamında nasıl ele alındığını açıklama yöntemi ile göstermeyi amaçlamaktadır. Zira dinî meseleler üzerine kaynak ile alıcı arasında gerçekleşen iletişimin, bu süreçteki araçların mantıksal tutarlılığa sahip olması önemli gördüğümüz bir konudur. Dinî ilimler ve mantık arasında nasıl bir ilişki vardır? Dinî çıkarımlar, dinî söylemler tutarlı ve geçerli midir? Din dilinin mantıkî statüsünde gerekli olan araç ve gereçler nelerdir? İbn Hazm'a göre, din dilinde işlenen yanlışlar nelerdir? Din dilinin mantıkî yapısı ve işleyişi nasıldır? vb. soruları İbn Hazm'ın et-Takrîb adlı eseri çerçevesinde cevaplamaya çalışmak araştırmamızın bir diğer yönünü kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İbn Hazm, mantık, din dili, dil, dinî ilimler, tutarlılık, geçerlilik

Genetik Determinizmden Makul Bir Savunuya: Genetik Potansiyel ve Puslu Mantık

Baran Sansar

İbn Haldun Üniversitesi
baransansar.33@gmail.com

Özet:

Bu çalışmada Dawkins ve Lewontin'in genlerin insan davranışları ve fizyolojisindeki merkezi konumu üzerine olan görüşlere yer verilmektedir. Ardından ise daha makul bir savunuyu olarak genetik potansiyel yaklaşımına Lotfi A. Zadeh'nin ortaya attığı puslu mantık teorisi bağlamında ele alınacaktır. Genetik determinizm, cinsiyet, karakter özellikleri, zeka ve diğer fiziksel ya da davranışsal özelliklerin büyük ölçüde genler tarafından belirlendiğini öne süren gen merkezli yaklaşımdır. Modern biyoloji, genetik determinizmin mutlak deterministik olmadığını ve çevre ile etkileşimlerin gen ifadesi ve davranışlarda önemli rol oynadığını vurgular. Lewontin üçlü sarmal (triple helix) metaforu ile gen, çevre ve organizma arasındaki etkileşimler bağlamında insan davranışlarını ve fizyolojisini açıklarken Dawkins ise gen bencildir (selfish gene) metaforu ile gen merkezli bir yaklaşım sergilemektedir. Öte yandan, çok seviyeli seçilimi savunan Lewontin, seçim biriminin yalnızca genlerle sınırlı olmadığını, hücre, organizma, popülasyon ve çevre gibi farklı biyolojik organizasyon düzeylerinde de etkili olabileceğini vurgular. Genetik potansiyel yaklaşımı, Dawkins ve Lewontin'in görüşlerinde ortak bir zemin sunmaktadır. Genetik potansiyel, canlının çevreye uyum sağlanmadan önce genlerinde var olan potansiyel yetenekleri ifade eder. Bu etkileşimlerin karmaşıklığı, genetik potansiyelin fenotipteki dereceli ve dinamik yansımalarını açıklarken, puslu mantık perspektifi ile daha net bir şekilde modellenenebilir. Puslu mantık (fuzzy logic) perspektifinden bakıldığında, genetik determinizm ile çevresel etkiler arasında kesin bir "ya/ya da" ayrımı yapmak yerine, genler ve çevre dereceli ve dinamik bir etkileşim içinde görülür. Böylece fenotipin ortaya çıkışı dereceli ve dinamik bir süreç olarak kavranabilir. Sonuç olarak genetik determinizm tartışmalarında ele alınan gen ve çevrenin fenotipi iki uç arasında dereceli olarak belirleyici olduğuna varılmıştır. Klasik mantıktan farklı olarak, 0 ve 1 arasındaki değerleri de kullanması bakımından puslu mantık, gen ve çevre arasında dinamik bir model sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Genetik determinizm, genetik potansiyel, puslu mantık, gen-çevre etkileşimi

Frege Mantıkçılığının Hilbert Biçimciliği ve Gödel'in Eksiklik Teoremi Karşısında Yeniden İncelemesi: Bir Yeni-Fregeci Yorum

Beyhan Şener Öztürk

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
beyhansener@yahoo.com.tr

Özet:

Çalışmanın temel amacı, Frege mantıkçılığı ile Hilbert biçimciliği arasındaki ayrımı, mektuplaşmalar üzerinden Frege gözünden netleştirmek ve Frege'nin mantıkçılık (logicism) tezinin Hilbert'in yapısal biçimciliği karşısındaki duruşunu günümüz değerlendirmeler ışığında açıklamaktır.

Frege aritmetiğin tüm yasalarının yalnız mantıktan türetilebileceğini ya da mantığa “indirgenebileceği”ni göstermeyi hedeflemiştir. Böylece tüm aritmetik mantığın bir kolu olarak düşünülebilirdi. Ona göre aritmetik görü bilgisi olmadan kurulan analitik bir bilgi türü idi. Biçimcilik (Formalizm) ise soyut nesne ve ilişkileri konu alan içerikten yoksun simgesel bir sistem olarak düşünülmüştür. Bu sistem ancak bir teoremin tanımında, ispatında veya bir problemin çözümünde kullanıldıklarında anlam ve içerik kazanırlar. İşte bu içerik kazanma sorunu dışarıda tutulduğunda iki düşünüş biçiminin yakın olduğu düşünülebilir. Fakat 1899 da başlayıp 1903'lere kadar devam eden mektuplaşmalarından da anladığımız kadarıyla Frege, içerikten yoksun olan biçimsel dizgelere şiddetle karşı koymuştur. Tamlik ve tutarlılık arayışının, hatta bir aksiyomu ortaya koyma koşullarının, içerikten yoksun biçimsel dizge ile netleştirilemeyeceğini savunur.

Bu ayrımın günümüz yeni-Fregeciler tarafından önemlidir. Bunun belli başlı sebebi Gödel'in eksiklik teoremlerinin epistemolojik sonuçlarının değerlendirme biçimidir. Gödel'e göre mantıksal bir sonuçtan yola çıkarak aritmetiğin tüm önermelerinin doğruluğu veya yanlışlığı kanıtlanamayabilir sonucu da mantıksal bir sonuçtur. Kendisi de aritmetiğe dair mantıksal bir sonuç olan Gödel teoremleri Frege'nin kastettiği mantıksal düzen içindeki etkileri yıkıcı mıdır? Bu soru yeni-Fregecilerin sorduğu bir sordur. Bu sorunun cevabı için öncelikle Frege mantıkçılığının kuruluşunu yeniden incelemek gerekir. Sadece biçimsel olmayan içeriksel yasa kavramı böylece netleştirilecektir.

Diğer taraftan Grundgesetze'deki tutarsızlığı ile meşhur V. Temel Yasa'nın ürettiği paradoksal durumların günümüz yeni-Fregeciler tarafından kimi çözüm yolları Frege'nin analitik sistemini koruyup korumadığı tartışılan konular arasındadır. Frege sonrasında oluşturulan ZFC gibi küme teoremleri, paradokslarının oluşmasını engellerken aritmetiğin mantıklaştırılmasına katkı sağlamış mıdır? Öteki taraftan örneğin eksi ile eksi çarpımın artı olması, biçimsel bir kabul müdür? Veya bütünün içinde bütüne uygun mantıksal bir gereklilik midir? Soruları bu çalışma içerisinde tartışılmış başlıklardır.

Anahtar Kelimeler: Frege mantıkçılığı, Hilbert biçimciliği, Gödel teoremleri, tutarlılık

Quine'da Sayının Temellendirilmesi

Buket Deniz

İstanbul Üniversitesi

buketdeniz@ogr.iu.edu.tr

Özet:

Quine doğalcı ve bütüncü bir felsefe benimser. Bu anlayışa göre bilim kendi içinde temellenir, dışarıdan bağımsız temeller üzerine kurulmaz. Quine'in sayı anlayışı dolayısıyla da matematik anlayışı onun sözü geçen eğilimleriyle bağlantılıdır. Matematik, mantıkla birlikte Quine'in bir sanılar ağı olarak işaret ettiği bilgi sisteminin ya da bilimin merkezinde konumlanır. Tüm sanılar ağı dış dünyaya eş deyişle deneyime dayanır. Ağın çeperine yaklaştıkça deneyime olan yakınlık artar ve sanılar ağında çeperden merkeze dek tüm tümceler birbirleriyle bağlantılıdır. Deneyime yakınlık ya da uzaklık dışında bilimlerin birbirlerine üstünlüğü yoktur. Dolayısıyla Quine ağıdaki bilimlerden biri olan matematiği de bilimden ayrı bağımsız bir disiplin olarak görmez. Bu bakımdan Quine bütüncü bir bilgi sistemi benimser. Dolayısıyla matematik nesneler Platoncu anlamda sistemden bağımsız varolanlar değildir. Matematik nesneler sistemin içinde bilime yararı bakımından ontolojik olarak bağlanılan varolanlar olarak konumlanır.

Quine'in kümeler ve sayıları sistemine katmasının iki nedeni vardır. İlki nesne olma koşullarını sağlıyor oluşu, ikincisi ise matematik nesnelerin bilim için vazgeçilmez olmasıdır.

Quine için bir sistemin varolanı olmanın iki koşulu vardır: Bir bağlı değişkenin değeri olmak ve nesnenin özdeşliğinin sağlanabiliyor olması. Quine açısından sayılar, kümeler yoluyla hem bir bağlı değişkenin değeri olur hem de özdeşliklerini sağlar.

Buna ek olarak Quine'in vazgeçilmezlik argümanına göre yalnızca bilimsel kuramımız için vazgeçilmez olan varlıklara ontolojik olarak bağlıyızdır. Matematiksel nesneler de düzenleyici olması bakımından Quine'a göre bilim için vazgeçilmezdir. Dolayısıyla Quine açısından matematiksel nesnelere ontolojik olarak bağlıyızdır ve matematik nesneler bilimsel kuramlarımız için ayrılmaz bir parçadır.

Sonuç olarak bu bildiri Quine'in doğalcı ve bütüncü felsefesinde matematik nesnelerin nasıl konumlandığı, sayıların nasıl temellendirildiğini, ontolojik olarak sayılara nasıl bağlı olduğunu dolayısıyla da bir sistemde nasıl bir değişkenin nesnesi olduğunu ve sayıların özdeşliğini nasıl sağladığını göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Quine, doğalcılık, bütüncülük, matematik nesne, sayının temellendirilmesi

Russell ve Quine’da Mantıksal Çözümleme ve Bunun Ontolojik Bakımdan Anlamı

Çağdaş Burak Karataş

Marmara Üniversitesi

karatascagdasb@gmail.com

Özet:

Mantıksal çözümleme yoluyla zihinden bağımsız gerçekliğe yönelik belirleme yapılabilir mi? Bir görüş, dilin mantıksal çözümlemesini gerçekliğin açığa çıkarılabilmesinin bir aracı olarak görür. Başka bir görüşe göre ise çözümlenen önermeyle çözümleme sonucu edinilen önerme arasında bir özdeşlik söz konusuysa çözümlemenin ontolojik bir açığa çıkarma sağlayamayacağını savunur. Söz gelimi, ö1 önermesi çözümlendiğinde ö2 önermesi elde ediliyorsa ö1, ö2 anlamına gelebildiği gibi ö2 de ö1 anlamına gelebilmektedir. Bu durumda şu soru sorulabilir: Mantıksal çözümlemenin ontolojik bağlamda anlamı nedir?

Russell’ın çözümleyici tutumu, gerçekçilik savunan ilk yaklaşıma bir örnektir. Russell “Şimdiki Fransa kralı keldir” önermesinin mantıksal yapısını ortaya koyarak önermenin aslında şimdiki Fransa kralı gibi bir nesneyi içermediğini ve bu nedenle yanlış olduğunu ileri sürmektedir. Gelgelelim Alston’ın yaklaşımı, mantıksal çözümlemeleri simetrik yorumlayarak sergilenen gerçekçi tutumu yadsımaktadır. Buna göre “Şimdiki Fransa kralı keldir” önermesiyle önermenin mantıksal çözümlemesinden yola çıkarak edinilen önerme arasında çeviri denk olduğundan dolayı, mantıksal çözümlemenin gerçekliğe yönelik bir belirleme yaptığı savı kuşkuludur. Quine ise hem Russellcı çözümlemeyi kullanmaktadır hem de ikinci görüşe benzer şekilde mantıksal çözümlemenin gerçekliği açığa çıkarmadığını düşünmektedir. Quine örneğin “Pegasus”u “Bellerophon tarafından yakalanan kanatlı at” şeklinde çözümleyerek ilgili ifadeyi gönderimi olmayacak şekilde ele almanın olanağına mantıksal çözümleme yoluyla işaret etmektedir. Ne var ki Quine mantıksal çözümleme aracılığıyla gerçekliğin yapısının belirlenebileceğini de reddetmektedir çünkü ona göre kuram yüklü olmayan bir mantık yoktur ve bu bakımdan doğal dille mantıksal dil arasında kategorik bir fark yoktur. Bu doğrultudaki mantıksal çözümleme, nelerin var olduğunu açığa çıkartmaktansa nelerin var olduğu sorusuna nasıl yaklaşılacağını ortaya koymak üzere kullanılan bir araçtır. Bu anlamda mantıksal çözümlemeye yüklenebilecek anlam ontolojik değil, düzenleyicidir (regimentation). Dolayısıyla, mantıksal çözümlemenin anlamına Quineci açıdan bakıldığında i) mantıksal çözümlemenin nelerin var olduğunu açığa çıkartmaktansa bir kuramın kendini nelerin varlığına bağladığını açığa çıkarttığı, ii) aynı zamanda bu anlamdaki çözümleme anlayışı yoluyla her çözümlemenin de zorunlu olarak indirgeme olması gerekmediği, çözümlemelerin yöntemsel olarak da kullanılabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Mantıksal çözümleme, Russell, Quine, düzenleme (regimentation), indirgeme

Mantık ile Diğer Biçimsel Bilimler Arasında Ayrım Yapmak Olanaklı Mıdır?

Çağla Özcan

İstanbul Üniversitesi

cagla.ozcan@istanbul.edu.tr

Özet:

Düşünce tarihi boyunca mantığa bilimlerin yapılabilmesinin koşulu olarak özel bir yer atfedilmiştir. Konuşmamda mantığın bu özel yerini yadsımaksızın tartışmaya açan bir bakış açısından hareket edeceğim. Öncelikle hangi mantık ve hangi biçimsel bilimlerden söz ettiğimi, ardından mantık ile diğer biçimsel bilimler arasında ayrım yapmanın olanaklılığına ilişkin soruyu neden ele almak istediğimi ifade edeceğim. Daha sonra da böyle bir sorunun ortaya çıkmasındaki nedenleri sıralamaya çalışacağım. Bunların ardından mantığın sınırını belirlemeye yarayacağı düşünülen üç ölçütü sunup bu ölçütlerin zayıf yanlarını değerlendireceğim. Bu kısımda Susan Haack'ın *Philosophy of Logics* kitabından yararlanacağım. Ve daha sonra da Haack'ın mantığı diğer biçimsel bilimlerden ayıran ölçüt olarak öne sürdüğü kendi görüşünü ele alıp değerlendireceğim.

Mantığın ayrıcalıklı konumu temelde doğalcı felsefenin ortaya çıkmasıyla sarsılır. Özellikle Quine'in bilgiyi sanılar ağı olarak betimleyen yaklaşımıyla birlikte tüm disiplinlerin ağı parçaları olmaları bakımından eşitlenmesinin bunun en belirgin nedeni olduğunu düşünüyorum. Bununla birlikte mantık ve diğer biçimsel bilimler arasında kimi benzerlikler kurulması da bu bilimler arasındaki ayrımların silikleşmesine yol açmıştır. Konuşmamda değineceğim bu benzerlikler şöyle: Sembolik mantığın gelişmesiyle matematik ve mantığın birbirinden ayrılmaz şekilde bir arada düşünülmesi bakımından kurulan benzerlik; ele aldığı nesneleri idealize etme çabası bakımından benzerlik; mantığın genellik ya da evrensellik niteliğini yitiriyor görünmesiyle konuya özgü olma bakımından benzerlik. Bu gibi benzerliklerin ortaya çıkmasıyla sınırları silikleşen mantığın alanının belirlenmesini sağlamak için kullanılagelen üç ölçüt: klasik mantığa benzer olmak, konu tarafsız olmak, tamamlanmış bir biçimsel sistem olmak. Haack ilk iki ölçütü belirsiz olduğu, üçüncü ölçütü ise mantık olarak kabul edilebilecek sistemleri fazlaca sınırladığı gerekçesiyle eleştiriyor ve kendi "yorumlanmış olma" ölçütünü ortaya koyuyor. Buna göre "bir biçimsel dizge geçerli argümanların kurallarını somutlaştırabilmeyi amaçlayan bir yorumu" varsa mantık dizgesi olarak kabul edilebiliyor. Ben Haack'ın bu ölçütünün döngüsel olması nedeniyle amaçladığı sonuca ulaşamayacağını ileri süreceğim. Buradan hareketle de konuşmanın başlığında ortaya konan sorunun mantığın geldiği bu aşamada gerçekten önemli olup olmadığına işaret edeceğim.

Anahtar Kelimeler: Mantık, biçimsel bilimler, Susan Haack

Kökmantık: Temel Bir Mantık İnşası

Ebubekir Muhammed Deniz

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ebubekir.deniz@medeniyet.edu.tr

Özet:

Bu bildiri, çağdaş mantık felsefesinde öne çıkan mantıksal çoğulculuk ve karşı-istisnacılık tartışmaları bağlamında, tüm biçimsel mantık sistemlerinin zemininde yer alabilecek daha temel bir yapı olup olmadığı sorusunu ele almaktadır. Çalışmanın temel iddiası, farklı mantık sistemlerinin çoğulluğunu kabul etmekle birlikte, bu sistemlerin mümkünliğini sağlayan daha kökensel bir “kökmantık” düzeyinin ayırt edilmesi gerektiğidir.

Bu amaçla, biçimsel mantık sistemlerinin dayandığı biçimsel dizgelerin imkân koşulları incelenmektedir. Biçimsel dizgelerin; işaretler, işaret dizileri ve dizilerin dizileri üzerine kurulu olduğu dikkate alındığında, bu yapıların öncelikle işaretlerin birimler olarak kavranmasını gerektirdiği ileri sürülmektedir. Bir işaretin birim olması ise onun kendi ile aynı, başkasından farklı olarak düşünülmesini ve bu iki momentin analitik birliğini ifade eden bir biraradalık kavramını zorunlu kılar. Bu bağlamda aynılık, başkalık ve biraradalık, mantığın kökensel kavramları olarak belirlenmektedir.

Bu kökensel kavramlardan hareketle mantık ilkeleri yeniden yorumlanmaktadır. Buna göre özdeşlik ve çelişmezlik ilkeleri, yalnızca bu kavramlara dayanarak düşünülebildikleri için kökensel ilkelerdir. Buna karşılık üçüncü hâlin olmazlığı ve iki değerlilik ilkeleri, doğruluk ve ayırıklık gibi ek kavramlara ihtiyaç duyduklarından kökensel değildir. Benzer şekilde, kökensel bağlaçlar olarak değilleme ve tümel evetleme öne sürülmekte; tikel evetleme ve koşul gibi diğer bağlaçların kökensel olmayan bağıntısal dolaylımlar gerektirdiği savunulmaktadır.

Sonuç olarak çalışma mantık sistemleri ile bu sistemleri mümkün kılan kökmantık düzeyi arasında ayırım yapılması gerektiğini ileri sürmekte ve kökmantığın temel ilke ve bağlaçlarını belirlemektedir. Böylelikle hem mantıksal çoğulculuğu sistemlerin çoğulculuğu olarak kabul etmekte, istisnacılık-karşıtlığının ise mantığın a priori zemini olamayacağına dair argümanına karşı bir örnek sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kökmantık, biçimsel dizgeler, aynılık ve başkalık, çelişmezlik ilkesi, mantıksal çoğulculuk

Lenin'in Maddeciliğinde Mantık ve Bilginin Özdeşliği

Eda Şen

İstanbul Üniversitesi
edasenn@yandex.com

Özet:

Bu çalışma, Lenin'in diyalektik maddeciliğinde mantık, bilgi ve diyalektiğin özdeşliği sorununu ele almaktadır. Çalışmada kuramsal arka plan olarak Lenin'in Materyalizm ve Ampiryokritisizm adlı yapıtı ve Evald İlyenkov'un Intelligent Materialism adlı kitabında geliştirdiği yorum ele alınmıştır.

Lenin'in maddeciliği, durağan ve indirgemeci bir yaklaşım değildir; madde ile hareketi ayrılmaz bir bütün olarak ortaya koyması bakımından mekanik maddecilikten ayrılır. Lenin'de madde, duyumlarımızın kendisinden kaynaklandığı ve bilincimizden bağımsız biçimde var olan nesnel gerçekliği ifade eden felsefi bir kategoridir. Bilgi ise bu gerçekliğin edilgin bir yansıması değil tarihsel ve toplumsal praksis içinde kurulan, gelişen ve sınıanan bir ilişkidir. Lenin'e göre bilgi, dış dünyanın önvarsayımı üzerine kurulur. Zihnin etkinliği, nesnel gerçekliği yansıtır ve görelî doğruların tarihsel toplamı aracılığıyla doğruluğa yaklaşılır. Bilginin görelî oluşu, onun keyfî ya da öznel olduğu anlamına gelmez tersine her bilgi tarihsel olarak sınırlı olmakla birlikte gerçekliğe uygunluğu bakımından görelî olarak mutlak bir içerik taşır. Bu uygunluğun ölçütü praksistir. Praksis yalnızca uygulama değil düşüncenin nesnel gerçeklikle uygunluğunu ortaya koyan etkin doğrulama alanıdır. Eylemin başarısı, bilginin nesnel niteliğini gösterir. Bu çerçevede diyalektik, donmuş ve değişmez yasalar dizgesi değil tarihsel hareketin bilimi olarak kavranır. Lenin'e göre diyalektik maddecilik, gerçekliğin yasasını ifade eder ve düşünce bu yasaları toplumsal praksis içinde yeniden üretir.

İlyenkov'un Lenin yorumu belirleyici bir önem taşır. İlyenkov, Lenin'de mantık, bilgi kuramı ve diyalektiğin ayrı disiplinler olmadığını aynı nesnel sürecin başka adlandırmaları olduğunu belirtir. Mantık yalnızca düşüncenin dışsal biçimlerinin incelenmesi değil doğa ve toplumdaki nesnel gelişme yasalarının düşüncede kavranışdır. Diyalektik bu yasaların hareket biçimini, bilgi ise bu hareketin praksis içinde yeniden üretimini ifade eder. Sonuç olarak İlyenkov'a göre Lenin'in diyalektik maddeciliğinde mantık, doğa ve toplumun hareket yasalarının düşüncedeki yansımasıdır. Bilgi bu yasaların pratikte yeniden üretimi, doğruluk ise bu uygunluğun eylem içinde ortaya çıkmasıdır. Praksis, zihin ile gerçeklik arasındaki özdeşliği eylem yoluyla gerçekleştirir. Böylece nesne, yöntem ve doğrulama aynı tarihsel-diyalektik yasaya dayanır; adlar başka olsa da ele alınan nesne birdir.

Anahtar kelimeler: Lenin, diyalektik maddecilik, mantık, bilgi

Klasik Dönem İslam Düşüncesinde “Physiognomy”: Mantıksal Meşruiyeti ve Bilimselleşme Serüveni

Elmin Aliyev

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

elminaliyev@gmail.com

Özet:

"Özet: İslam düşünce tarihinde “firâset” veya “kıyâfet” ilmi olarak adlandırılan physiognomy, bireyin görünürdeki fiziksel özelliklerinden hareketle onun karakterine dair çıkarımlarda bulunmayı ve böylece baskın ahlâkî niteliklerini belirlemeyi amaçlayan akli/tecrübî bir disiplindir. Müslüman düşünürler tarafından, özellikle İbn Sînâ'nın (ö. 428/1037) katkılarıyla geliştirilen ilimler tasnifinde doğa bilimlerinin alt dallarından biri olarak değerlendirilen bu disiplinin kökenleri Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu geleneği İslam dünyasına aktaran en önemli kaynak, Aristoteles'e nispet edilen apokrif Sırru'l-esrâr adlı eserdir. IX. yüzyıldan itibaren Arapça, Farsça ve Türkçe'ye çevrilen bu metin, İslam firâset literatürünün (firâsetnâme/kıyâfetnâme) teşekkülünde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Ancak bu literatür, birkaç yüzyıla yayılan uzun bir bilimsel meşruiyet sürecinin ardından şekillenebilmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, söz konusu bilimselleşme ve meşruiyet sürecinin gelişim seyrini izlemek, bu süreci besleyen örfî, şer'î ve mantıksal dayanakların oluşumunu analize tabi tutmaktır. Bu bağlamda örfî meşruiyetin, “Arabîlik” vurgusu etrafında ve “ilmü'l-kef”, “ilmü'l-ektâf”, “ilmü'l-irâfe” ve “ilmü'l-ihtilâc” gibi geleneksel disiplinlerle firâset arasındaki bağlantı üzerinden teşekkül ettiği; şer'î meşruiyetin ise doğrudan âyet ve hadislerden türetildiği görülmektedir. Bu iki yaklaşımı ortak bir zeminde buluşturan en önemli isim İmam Şâfiî'dir (ö. 204/819). Firâset ilminde kullanılan delâlet yönteminin meşruiyeti ve disiplinin bilimselleşme süreci ise İbn Sînâ, Fahreddin Râzî (ö. 606/1210) ve Ebû Hâmid Gazzâlî'nin (ö. 505/1111) görüşleriyle pekiştirilmiştir.

Makale kapsamında, gâye, yöntem ve uygulama alanları bakımından farklılık arz eden firâset yaklaşımları ele alınmakta; ilgili literatür aracılığıyla bu yaklaşımların İslam mantık geleneğindeki yansımaları tartışılmaktadır. Genel bir çerçevede, firâset iki ana kategoriye ayrılabilir: Eğitim ve tecrübe ile elde edilen felsefî firâset ve ilahî lütuf neticesinde seçkin şahsiyetlere bahşedilen tasavvufî firâset. Bildiride tasavvufî firâsetin bütüncül manzarasının Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) el-Futûhâtü'l-Mekkiyye ve et-Tedbîrâtü'l-ilâhiyye adlı eserleriyle ortaya konulduğu; felsefî firâsetin muhtevasının ise yaygın kanının aksine İbn Sînâ ve Kindî'nin metinlerinden ziyade Fahreddin Râzî'nin Kitâbu'l-Firâse'si ile sistemleştirildiği ileri sürülecektir. İslam ilimler tasnifi literatürüne ve ilgili kaynaklara atıfla, felsefî firâsetin bilimselleşme serüveni “zan & yakîn”, “vâsita fi's-subût & vâsita fi'l-isbât”, “kıyâs-ı delâlet & kıyâs-ı illet”, “burhân-ı limmî & burhân-ı innî”, “kıyâsu'l-firâse” vb. kavramlar bağlamında tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Physiognomy, firâset, İbn Sînâ, Fahreddin Râzî, mantık, delâlet

Bilimsel Önermelerin İskeleti ve Dili: Mantık ve Olasılık Mantığının Olasılıksızlığı Üzerine

Fadime Altunsöz

Pamukkale Üniversitesi
faltunsoz14@posta.pau.edu.tr

Özet:

Bilimsel önermelerin ve bilgi etkinliğinin vazgeçilmez temel yapı taşı olan Mantık; ilk anlamı olarak düzgün, doğru, tutarlı düşünme ya da akıl yürütme eylemi, ikinci anlamı olarak da akıl yürütme kurallarını, düşünme yasalarını, önerme formlarını inceleyen bir disiplin olarak tanımlanmaktadır. Mantığın tarihsel kökleri; Aristoteles'ten önce filizlenip ortaya çıkmış olsa da düzensiz ve dağınık bir biçimde faaliyet göstermektedir. Aristoteles'in ortaya konulmuş bu düzensiz ve dağınık bilgileri işleyerek Mantık adı altında sistemli hale getirmesiyle birlikte mantık disiplini iki bin yıl kadar önemli hiçbir değişikliğe uğramadan ontoloji, metafizik gibi pek çok disiplinde filozoflara, bilim insanlarına ve bilimsel çalışmalara kaynaklık sağlamıştır. Ancak klasik mantığın metafiziksel düşünceye imkân tanınması modern çağ ile birlikte eleştirilmesine, mantık çalışmalarına orijinal bilgiler eklenmesine yol açmıştır. Öncelikle çok sayıda dikkatli gözlem ve bu toplanmış verilerden dikkatli bir genelleme yapmak şeklinde bir tümevarımcı mantık anlayışı bilim insanlarının çalışmalarına kaynaklık etmiş, daha sonra mantık alanındaki yeni çalışmalarla birlikte özellikle de Mantıkçı Pozitivistler ile Olasılık Mantığı bilim önermelerini bilim olmayan önermelerden ayırmak için temel dayanak olmuştur. Olasılık mantığı; dikkatli bir biçimde toplanmış gözlemlerden tümevarımsal çıkarım süreci ile elde edildikten sonra birbirinden farklı kuramların matematiksel olasılığını hesaplamaktır. Eğer bir kuramın matematiksel olasılığı yüksek ise bilimsel bir önerme olarak değerlendirilmektedir. Ancak Popper'ın bütün matematiksel kuramların olasılıklarının sıfır olduğunu ifade etmesi ve daha sonrasında Kuhn, Lakatos, Feyerabend ve Laudan gibi bilim felsefecilerinin olasılık mantığına karşı bilimde yöntemsel çoğulculuk, tarihsel, paradigmlar ya da araştırma programları bazlı Tümevarım anlayışları bilimsel çalışmalardaki mantık disiplini farklı seviyeye taşımıştır. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak; kısaca klasik mantık, modern mantık ve olasılık mantığı ortaya konulacaktır. Son olarak ise; olasılık mantığının eleştirileri ve bilimsel önermelerin Popper, Kuhn, Lakatos, Feyerabend ve Laudan'daki mantık anlayışları çerçevesinde detaylandırılıp açıklanarak çalışma sonlandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mantık, klasik mantık, olasılık mantığı, tümevarım

Kant'ta Mantık ve Nedensellik İlişkisi

Hasan Bülent Gözkân

bulentgoz@hotmail.com

Özet:

Antik Yunan döneminden başlayarak metafiziğin en temel meselelerinden biri olan ilkilke (arkhe) meselesini, mantıksal akıl yürütme ve çıkarım yapma ile nedensellik ilişkisinin birlikte düşünülmesi olarak ele almayı deneyelim. Kant, eleştirel döneminde, mantığın ilkeleriyle varlığın ilkelerinin birlikte düşünülmesi, aynı gerçeklik düzleminde görülmesi anlayışının, varlığın aşkın mahiyetine ilişkin bilgi üretme iddiasının, bir yanılsama [Schein] olduğunu savunacak; ve bu aşkınlık meselesini transandantal olana dönüştürecek ve transandantal zeminde ele alarak eleştiriye tâbi tutacaktır. Bunun için de nedenselliği uzay ve zamana tâbi olan fenomenlere, yani doğaya sınırlayacak ve nedenselliğin, yeter sebep ilkesinde olduğu gibi doğayı aşan ve salt mantığa dayanan kullanımlarının yanılsama ürettiğini, örneğin bu doğrultudaki kozmolojik Tanrı ispatlarının geçersizliğini ortaya koyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kant, mantık, nedensellik

Wittgenstein'in Tractatus Bağlamındaki Mantık Anlayışının Gündelik Dil Karşıtlığı

Hasan Remzi Eker

Mardin Artuklu Üniversitesi
hasanremzieker@artuklu.edu.tr

Özet:

Wittgenstein Tractatus'ta gündelik dili insan organizmasının parçası ve aynı düzeyde karmaşıklığı olarak gördüğü için yerine bir dil mantığı koymak isterken bu mantığın zemininde gündelik dilde olduğu gibi bir insan organizması olup olmadığını tam olarak açık kılmaz. Bu mantıkta düşünce dilin örtüsüne rağmen açığa çıkarken neyin parçası olarak bunu gerçekleştirmektedir sorusu olguların kaynağı nedir sorusu gibi düşünülebilir. Olguların kaynağı sorusuyla aynı anlamda olduğunda Wittgenstein için anlamsız bir soru olacaktır. Ancak bu mantığın kaynağı da dil / dünya olduğu için insan organizmasının bir diğer parçası da mantık mıdır? sorusu henüz cevaplanmamıştır. Bu soru Wittgenstein'in "erken dönemi" etrafında soruşturulacaktır. Bu çalışmada Wittgenstein'in mantık ilişkisinde dilin temelinde bir mantık olması gerektiği düşüncesinin haklılığının gündelik dili karşıt konumda düşünmesinden dolayı kendisi tarafından zayıflatılması ve sonraki felsefesinde bir "soruşturmaya" yol açtığı düşünülmektedir. 5.552. önermenin de ifade ettiği üzere mantık deneyimden öncedir. Wittgenstein'a göre bu öncelik ontolojik bir öncelik olarak görülmemelidir. Çünkü mantık uygulanabilirlik taşımaktadır. Bu bakımdan mantık daima var olmalıdır. Ancak neden var olduğu sorusu anlamlı değildir. Bu bağlamda mantık için ontolojik bir anlam aranamaz. 5.61. önermede belirtildiği gibi mantıktan yola çıkarak dünyada ne var ne yok sorusu cevaplanamaz. Bu sebeple, özne problemi felsefenin konusu değildir. Özne tasarlanamaz. 5.621. önermede belirtildiği gibi "dünya ile yaşam birdir." Ancak insan organizması dünyanın sınırlarından birisi olarak kabul edildiği için özne problemi söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Mantık, dil, insan organizması

Wittgenstein'in Erken Dönem Dil Teorisi: Tractatus'ta Anlam, Mantık ve Felsefi Sınırlar

Hilal Kahraman

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
hilal.kahraman@ikcu.edu.tr

Özet:

Ludwig Wittgenstein, Tractatus Logico-Philosophicus adlı eserinde dilin kendine özgü mantıksal bir yapıya sahip olduğunu ve bu yapının anlamlı biçimde dile getirilebilecek olanları belirlediğini öne sürmektedir. Dilin sınırları neyin söylenebileceğini ve neyin düşünülebileceğini belirlemektedir. Zira düşünce ve dil onun felsefesinde birbirinden bağımsız iki alan değil, aynı yapısal düzleme sahip iki görünüm olarak değerlendirilmektedir. Anlamlı düşünce yalnızca dilin olanakları dahilinde mümkündür ve dilin sınırları aynı zamanda düşüncenin de sınırlarıdır. Felsefi sorunların çoğu, metafiziğin mantıksal olmayan alanının dile sızmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Wittgenstein, felsefenin metafizikten arındırılması ve konuların yalnızca mantıksal çözümlemeler yoluyla ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Dil ve düşüncenin mantıksal sınırları bu şekilde belirlendiğinde, felsefenin yapması gereken de netleşir: Anlamı mümkün kılan dilin mantıksal yapısını ortaya koymak ve bilimsel önermeleri bu yapıya göre çözümlemek. Aksi takdirde felsefe, açıklık ve anlamdan uzak, belirsiz kavramlar arasında kaybolmaya mahkûmdur. Bu çerçevede Wittgenstein, dilin yapısının dünya ile benzerlik ilişkisi içinde olduğunu öne sürmektedir. Ona göre dünya, olguların toplamıdır. Dil ise bu olguları temsil eden önermelerden meydana gelmektedir. Mantık, yalnızca dilin değil, tüm bilimlerin temelidir ve mantıksal çözümleme, var olan her şeyin yapısal düzenini açığa çıkarma gücüne sahiptir. Eğer dil ile dünya arasında anlamlı bir ilişki kurulabiliyorsa, bunun nedeni her ikisinin de ortak bir yapısal temele sahip olmasıdır. Bu ortak yapı bilinirse, birinin yapısını çözümleyerek diğerine ulaşmak mümkündür. Dolayısıyla dilin mantıksal yapısını anlamak, aynı zamanda dünyanın yapısını da anlamak anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, mantık yalnızca düşüncenin çerçevesini değil, aynı zamanda dünyanın olası yapısal düzenini de belirlemektedir. Düşünce, mantığın sunduğu bu çerçeveye sınırlıdır. Bu çerçeve, hem düşüncenin hem de dünyanın mümkün olan düzenlerini içerdiği için, hem dilin hem de gerçekliğin a priori yapısını ortaya koymaktadır.

Bu bildiride, Wittgenstein'in Tractatus'taki dil anlayışı çerçevesinde, felsefenin anlamlılık kriterlerine uygun olarak nasıl yeniden inşa edilmesi gerektiği tartışılmakta; özellikle metafizik ifadelerin dışlanması felsefi yönteme kazandırdığı açıklık ve kesinlik vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Wittgenstein, Tractatus, dil, düşünce, mantık

Tek Kelime ile “Yapamayan” Zeka

İbrahim Halil Çetres

Mardin Artuklu Üniversitesi

ibrahimcetres@artuklu.edu.tr

Özet:

Bu çalışma, Büyük Dil Modellerinin muhakeme kapasitesinin sınırlarını, özellikle çıktı uzunluğu kısıtlandığında ortaya çıkan kırılmalı analizi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Yapay zekanın (YZ) özlü veya tek kelimelik yanıtlar vermeye zorlanması, doğru sonuçlara ulaşma oranını düşürerek, “tek kelimelik aptallık etkisi”ne neden olur. Bu durum, özellikle Çoklu Atlamalı Soru Cevaplama görevlerinde olumsuz sonuçlara yol açma potansiyeli taşımaktadır.

Doğal Dil İşleme (NLP) bağlamında YZ, bilişsel anlamda zeki değildir, aksine sadece akıcı konuşan ve önceki kelimelere dayanarak cümleleri istatistiksel olarak tamamlayan bir dil modelidir (LM). Bir anlamda YZ'nin “doğru” bir cevaba ulaşması çoğunlukla istatistiksel bir tesadüf sonucudur; çünkü model ne gerçekleri bilir ne de bilişsel analiz yapabilir. Model, yalnızca eğitim verilerinde sıklıkla geçen ifadelerin olasılıksal olarak en yüksek olanını sunar. YZ'nin bu süreçte işleyişi, karanlık bir odada doğru anahtarı bulmaya çalışan birine benzetilebilir. Doğal zekaya sahip bir insan, anahtarı nerede bıraktığını hatırlamayı dener. YZ ise, anahtarı bulana kadar odadaki tüm nesneleri istatistiksel formlara uygun olarak rastgele adlandırmaya devam eder: Ne kadar çok kelime türetirse, anahtarı doğru biçimde bulma şansı o kadar artar. Kısa cevap istemek, YZ'yi bir nesne adını söylemeye zorlamaktır, bu da doğru anahtara denk gelme olasılığını düşürecektir.

Kısa cevaplar “kesinlik” ile ilişkilendirilebilmektedir. YZ ise bu davranışı sergilediğinde, halüsinasyonların gerçeklerle karışmasına zemin hazırlanmış olur. YZ geliştiricilerinin iddia ettiği “Düşünce Zinciri” aslında, modelin düşündüğü anlamına gelmez; bu tabir yalnızca modelin doğru cevaba ulaşmak için gerekli olan dilsel fırsatları biriktirmesine işaret eder. Nitekim insanlar, düşünce ile dil arasında ayrımı gözden kaçırdıklarından doğruluğun çıktı uzunluğuyla pozitif korelasyon gösterdiğine inanma eğiliminde olabilmektedir. Ancak modelin güvenilirliği, programlanma sürecinde yeterli sayıda olasılığı “biriktirme” yeteneğine bağlıdır; YZ'nin monolog yapması ne kadar uzun sürerse, doğru cevaba ulaşma olasılığı da o kadar artar. Bu bağlamda, Düşünce Zinciri yaklaşımına güvenmek risklidir. Model, konuyla alakasız kelime zincirleri kullansa bile doğru cevaba ulaşabilmekte, bu da modeller söz konusu olduğunda akıl yürütmenin keyfi ve istatistiksel olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zeka, dil modeli, düşünce zinciri, tek kelimelik aptallık etkisi, olasılıksal fırsat

Mantık ile Matematik: Konu, Yükleme ve Kanıt Açısından “Karışık Bilimler”

İhsan Fazlıoğlu

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ihsanfazlioglu@gmail.com

Özet:

Klasik felsefe-bilimin dilinin mantık olduğu dikkate alınırsa klasik mantık da ‘klasik bilim nazariyesi’ olarak kabul edilebilir. Ancak, modern ve çağdaş araştırmalarda klasik mantık bilimi, kendinde araştırmalara konu olmakla birlikte, klasik dönemdeki bilimlerle ilişkisi hakkında, belirli bilimlere örnekleyerek, yapılan çalışma fazla değildir. Örnek olarak, burhan nazariyesinin astronomi(ilm-i hey’et) ve tıp gibi bilimlere nasıl uygulandığı sorusu bu çerçevede zikredilebilir. Bu noktadan hareket ederek, “Klasik fizik biliminin niçin nicelleştirilemediği/matematikleştirilemediği sorusu da, yine klasik bilimdeki mantık biliminin imkânları göz önünde bulundurularak yanıtlanmaya çalışılabilir. Bu sunumda, özellikle ‘varlık kanıtı’ (hoti, burhân-i innî, quia, fact) ile ‘niçin kanıtı’ (dioti, burhân-i limmî, propter quid, reasoned fact) ayrımı dikkate alınarak, klasik astronomi bilimindeki tartışmalar, metinlere bağlı kalınarak müzâkere edilecektir. Bu çerçevede ‘vukû’ ile ‘illet-i vukû’ kavramları eşliğinde, klasik ‘nedenler nazariyesi’ göz önünde bulundurularak, klasik fizik bilimi ile klasik matematik ilişkisi çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mantık, matematik, karşılık bilimler, vukû, illet-i vukû

Heidegger ve Carnap: Metafiziğin Kavşağında

İsmail Yılmaz & Dr. Civan Hüseyin Demirtaş

İstanbul Üniversitesi

yilmaz02179@gmail.com

Özet:

Heidegger ve Carnap arasındaki anlaşmazlık; 20. yüzyıl felsefesinde Kıta Felsefesi ve Analitik Felsefe ayırımına koşut olarak şekillenen felsefe yapma biçimlerinin farklılığından kaynaklanmaktadır. Heidegger varoluşçu ve fenomenolojik geleneğin sıkı bir temsilcisidir. Ona göre felsefe bilimden önce gelen daha derin bir etkinliktir. Heidegger, Varlık ve Zaman (1927) adlı ünlü eseri ile insanın varoluşunu ve “varlığın anlamını” araştırmayı merkeze alır. 1929’da yaptığı Metafizik Nedir? konuşmasını şu soruyla provokatif biçimde bitirir: “Neden hiçbir şey yerine bir şeyler vardır?” Ona göre bu soru, kaygı (Angst) deneyimiyle ortaya çıkan varlık ve hiçliğin açığa çıkışıyla ilgilidir. Bilim yalnızca var olanlarla uğraşır, fakat “hiç” sorusu dışarıda kalır. “Hiç” doğrudan tanımlanamaz, ama kaygı deneyiminde açığa çıkar: her şeyin anlamsızlaştığı, varlığın elden kaydığı anlarda hiçliğin sezgisi yaşanır. Sessizlik veya boşluk da bu deneyimin bir tezahürüdür. Sessizliği işitmek, aslında hiçliği doğrudan algılamaktır. Felsefenin görevi, mantığın sınırlarını aşarak bu temel deneyime yaklaşımdır. Heidegger, metafiziği şiirsel dile yaklaştırır; felsefe, varlığın gizini dil aracılığıyla açığa çıkarma çabasıdır.

Rudolf Carnap ise Mantıkçı pozitivistin önemli bir temsilcisi sayılan analitikçi filozoftur. 1931’de yayımladığı “Überwindung der Metaphysik durch logische Analyse der Sprache” (“Mantıksal Dil Analizi Yoluyla Metafiziğin Aşılması”) makalesinde Heidegger’i doğrudan hedef alır. Ona göre felsefe bilimsel dilin mantıksal analizinden ibaret olmalıdır. Carnap’a göre Heidegger’in “hiçlik” üzerine kurduğu cümleler mantıksal olarak saçmadır. “Hiç vardır.” gibi ifadeler, özne-yüklem uyumsuzluğu içerdiği için anlamsızdır. “Hiçbir şey işitildi” demek aslında “Her şey işitilmedi” demektir. Yani “hiç” bağımsız bir varlık değildir, yalnızca bir niceleyicidir. Felsefenin işi, dilin mantıksal çözümlemesini yaparak sahte sorunları ayıklamaktır. Metafizik, şiirsel bir tutumun yanlış kılığa bürünmesidir. Şiir gibi bir ifade olabilir ama bilgi iddiası taşıyamaz.

Özetle Heidegger, insanın kaygı ve hiçlik deneyimini felsefenin temel sorusu yaparken, Carnap bu tür soruları anlamsız sözde-önergeler saydı. Heidegger için metafizik “varlığın açığa çıkarılması”dır; Carnap içinse bilim dışı, şiirsel ama bilgi değeri olmayan bir uğraştır. Bu çatışma, modern felsefede akıl-mantık temelli yaklaşım ile varoluşçu/poetik yaklaşım arasındaki keskin ayrımın en görünür örneğini oluşturur.

Anahtar Kelimeler: Carnap, metafizik, eleştiri

Kesinlik ile Sanı Arasında: Dilde Kesinlik Sorununu Klasik Mantıkta Tartışmanın İmkânı

Mehdi Cengiz

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
mehdi.cengiz@medeniyet.edu.tr

Özet:

Dilde kesinlik sorunu, dilsel ifadelerin ne ölçüde güvenilir bilgi verdiğini tartışır. Dil, düşüncenin temel aracı olmakla birlikte çokanlamlılık, mecaz, nakil, tahsis ve takdim-tehir gibi özellikleri sebebiyle çoğu zaman belirsizlik üretir. Bu özellikler, lafzî delillerin tek bir manaya delalet etmesini zorlaştırdığından dil verilerinin kesin değil zannî bilgi ifade ettiği söylenir. Ancak karine, tevatür veya müşâhede gibi unsurlar devreye girdiğinde lafzî deliller kesinlik kazanabilir. İslam düşüncesinde dilde kesinlik tartışması genellikle kelâm ve fıkıh usûlü çerçevesinde yürütülmüş ve lafzî delillerin zannî, aklî delillerin ise yakîn ifade ettiği iddiası epistemik öncelik sorununu gündeme getirmiştir. Buna karşılık klasik mantık eserlerinde dilde kesinlik meselesi doğrudan ele alınmamıştır. Oysa mantık, tasavvur ve tasdik ayrımı üzerinden kavramların ve önermelerin anlamla ilişkisini inceleyen bir disiplindir. Tasavvur aşamasında anlam çokanlamlılık veya mecaz ihtimalleriyle belirsizleştiğinde tasdik aşamasında önermelerin doğruluk değeri de zayıflar. Bu açıdan dilde kesinlik problemi mantığın bilgi dereceleri (yakîn, zan, şek, vehm, cehl) ile yakından ilişkilidir. Bu tebliğ, daha önce kelâm ve usûlde tartışılan dilde kesinlik problemini, klasik mantığın tasavvur ve tasdik çerçevesiyle yeniden ilişkilendirmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle hem dil-mantık bağının bilgi değeri açısından nasıl temellendirilebileceği gösterilecek hem de klasik epistemoloji içinde yeni bir değerlendirme imkânı sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dilde kesinlik, lafzî delîl, tasavvur ve tasdik, sanı (zan)

Roderick Chisholm ve Tekil Önergelerin Reddi

Muaz Alemdar

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Felsefe

muazalemdar97@gmail.com

Özet:

Roderick Chisholm'un David Kaplan'ın tekil önerme (singular proposition) modeline yönelttiği eleştiriler, epistemolojik yetersizlik ve ontolojik savurganlık ekseninde toplanır. Kaplan, "Ben" gibi ifadelerin içeriğini bireyin bizzat kendisini içeren tekil önermeler olarak tanımlarken, Chisholm bu modelin de re (bir nesne hakkındaki) ve de se (birinci şahıs perspektifinden) inançlar arasındaki bilişsel ayrımı temsil edemediğini savunur. Hafızasını yitiren bir öznenin "X tehlikededir" bilgisi ile "Ben tehlikedeyim" farkındalığı Kaplan'ın modelinde aynı mantıksal forma indirgense de, Chisholm bu iki durumun farklı davranışsal ve epistemik sonuçlar doğurduğunu belirterek teorinin öz-bilinci açıklamada yetersiz kaldığını vurgular. Ontolojik düzeyde ise Kaplan'ın modelinin yanlış önermelere ve gerçekleşmemiş durumlara varlık statüsü vererek dünyayı "gölge şeyler" (shadowy things) ile doldurduğunu, bunun da Ockham'ın Usturası ilkesine aykırı bir savurganlık olduğunu ileri sürer. Bu sorunlara çözüm olarak Chisholm, soyut önermelere odaklanmak yerine öznenin bir özelliği kendine ya da başkasına atftemesine dayanan "isnat" (attribution) teorisini geliştirir. Bu yaklaşım, yargıyı dilsel olandan önce gelen yönelimsel bir zihinsel eylem olarak kurarak de se inançların kendine has yapısını korumayı amaçlar.

Anahtar Kelime: Chisholm, tekil önermeler, isnat, de se, de re

Tanıklık Epistemolojisi: Tanıklığa Güven Bir Tür Çıkarım Mıdır?

Melis Kaynar Karabey

İstanbul Üniversitesi
meliskaynar7@gmail.com

Özet:

Epistemoloji, felsefenin “bilgi nedir, nasıl edinilir, sınırları nedir?” sorularını ele alan temel bir disiplindir. Geleneksel epistemoloji olarak adlandırılan bu yaklaşımda bilgi kaynaklarından bazıları bellek, akıl yürütme, çıkarım, algıdır. Bunlar, çoğunlukla kişinin bilişsel yetilerine dayanır, bireyseldir. Bu bireyci çerçeve, insanı insan yapan en önemli özelliklerden biri olan sosyalliği göz ardı etmiştir. Epistemolojideki bu eksikliği gidermek üzere gelişen sosyal epistemoloji, bilginin sadece bireysel değil, aynı zamanda sosyal etkileşimler, kültürel normlar, kurumsal yapılar ve toplumsal pratikler tarafından şekillenen bir olgu olduğunu vurgular. Böylece bilginin sosyal bir değer taşıdığı düşüncesi, çağdaş epistemolojinin en önemli tartışma başlıklarından biri haline gelmiştir.

Sosyal epistemolojinin ortaya çıkmasıyla beraber tanıklık, sosyal epistemolojinin en önemli konularından biri olmuştur. Tanıklık en temelde toplumsaldır: kişilerarası güven ve güç ilişkilerine, sosyal kurumlara ve gruplara dayanır. İnsanlar gündelik yaşamlarında, hukuki süreçlerde, bilimsel araştırmalarda, eğitimde, ilişkilerinde hatta sosyal medyada büyük oranda başkalarının tanıklıklarına dayanarak bilgi edinirler. Tanıklık epistemolojisindeki temel tartışma, tanıklığın epistemik statüsünün ne olduğu ve hangi koşullar altında tanıklığa inanmamızın gerekçeli olabileceğidir. Bu soruya verilen cevaplar iki büyük kamp etrafında şekillenmiştir. Bunlardan ilki indirgemecilik, ikincisi ise indirgemeci-karşıtlıdır.

Hume’a dayanan indirgemecilik, tanıklığı algı, bellek veya tümevarım gibi diğer temel bilgi kaynaklarına indirger. Kendi içinde global ve yerel indirgemecilik olarak ikiye ayrılan bu görüş ya tanıklığın genel olarak güvenilir olduğuna dair tümevarımsal bir kanıt ya da belirli bir tanığın güvenilir olduğuna dair kanıt talep eder. Reid’e dayanan indirgemeci-karşıtlığı ise tanıklığı algı ve bellek gibi temel bir bilgi kaynağı olarak kabul eder. Onlara göre dinleyici, tanığı çürütecek bir neden olmadıkça tanıklığı kabul etmekte epistemik olarak gerekçelendirilmiştir. Son dönemde ise her iki yaklaşımın güçlü yanlarını birleştirmeyi amaçlayan hibrit teoriler de geliştirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, tanıklığın çıkarıma dayanıp dayanmadığına net bir cevap vermekten ziyade tanıklık epistemolojisini indirgemeci, indirgemeci-karşıtlı ve hibrit yaklaşımlar ışığında değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Epistemoloji, sosyal epistemolojisi, tanıklık epistemolojisi, indirgemecilik, indirgemeci-karşıtlığı

Endülüs Mantığının Genel ve Mantıkçılarının Özel Yönlerine Dair Temel Tespitler

Muhammet Nasih Ece

Van Yüzüncüyıl Üniversitesi
hermesece2009@hotmail.com

Özet:

“Endülüs mantığı”, Endülüs medeniyetinin 11-13. yüzyıllarda varlık göstermiş mantık çalışmalarını imlemektedir. Kaynaklar, bu dönemde on beş mantıkçıdan bahsetmektedir. Ancak bunlardan sadece yedi ismin çalışmaları günümüze ulaşmıştır. Bunlar; İbn Hazm (994-1064), Ebu’s-Salt (1068-1134), İbn Bâcce (1090-1138), İbn Rüşt (1126-1198), İbn Meymûn (1135-1204), İbn Tumlûs (1160-1223) ve İbn Seb’in (1217-1270)’dir. Bu bildiri, adı geçen mantıkçıların dikkat çekici yönlerini tespit etmeyi ve Endülüs mantığının genel karakteristiğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Endülüs mantığının ilk mantıkçısı sayılan İbn Hazm, İslam uleması içinde mantığın İslamî bilimler için zorunluluğunu ileri süren ilk kişidir. Dinî hassasiyetle şekillenmiş Aristoteles etkisinde gelişen mantığı, mantık biliminin doğasına yönelik üç amaçlı bir projeden oluşmaktadır. Birincisi, mantık bilimini dinî gerekçelerle zorunluluğunun savunulmasıdır. İkincisi, mantığın dinî perspektifle yeniden yorumlanmasıdır. Üçüncüsü, ise mantığın din diliyle izah edilmesidir. Ebu’s-Salt’ın mantığa ilişkin üç dikkat çekici özelliğinden bahsedilebilir. Birincisi, mantığı daraltılmış organon kapsayıcılığında incelemesidir. Bunlar; kategoriler, önermeler, kıyas ve burhandandır. İkincisi, önermenin unsurlarına modal ifadeleri eklemesidir. Üçüncüsü ise döndürmede yeni bir sınıflandırmaya gitmesidir. İbn Bâcce; Endülüs’te kapsamlı mantık yazıcılığını başlatan ilk filozoftur. Fârâbî bağlantılı bir yazım tekniğini tercih eden İbn Bâcce’nin mantığın kimi konularına yaklaşımı önemlidir. Bunlardan birincisi, mantığın felsefe ve bilimlere göre konumu hakkındadır. İkincisi, kategorilerin mantıkla ilişkisidir. Üçüncüsü, kategorilerin eklentilerini kategorilere uygulamasıdır. Dördüncüsü, modalite konusundaki tasnifidir. Beşincisi, kıyas tanımından hareketle bir kıyas sistematizasyonu oluşturmaktır. Altıncısı, dördüncü şekli kuvve-sanat kategorileriyle izah etmesidir. İbn Rüşt; Endülüs mantığının zirvesi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle yaşadığı çağa İbn Rüşt çağı denilmiştir. Mantığı genişletilmiş tarzda en kapsamlı şekilde ele alan İbn Rüşt’ün mantığı, Aristoteles mantığının yeniden inşası konumundadır. Asıllara dönme projesinin bir sonucu olarak salt bir aktarma işlemi olmayıp, süreç içinde gelişen etkilerle şekillenmiş ve yeniden yorumlanmış bir mantıktır. İbn Rüşt, Aristoteles mantığını literal olarak korurken, içeriksel olarak onu aşan yeni açılımlar da yapmıştır. Bunu; önermenin nitelik ve niceliğinde, şartlı önerme ve kıyasları yeniden yorumlamasında ve mutlak önermeye yaklaşımında görmek mümkündür. İbn Meymûn; tek bir eser kaleme almıştır. Bu eserin dikkat çekici özelliği, İslam dünyasında yazılan mantık külliyatının “kavramsal” bir özeti konumunda olmasıdır. İbn Tumlûs; genişletilmiş organon tarzı mantık yazıcılığının son halkasıdır. İbn Rüşt’ten sonra mantığın sistematik olarak sürdürüldüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Endülüs mantığında mantık münasebetiyle Gazzâlî’nin ismini zikreden tek kişidir. İbn Tumlûs’un bitişik şartlının sonuç veren modları hakkında ileri sürdüğü fikirler farklı ve önemlidir. İbn Seb’in; Endülüs’te felsefe ve mantık yazıcılığının son halkasıdır. Onun mantığa ilişkin bilgileri dönemine göre bir uzman mantıkçının

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU

ÖZET KİTAPÇIĞI

bilgilerinden eksik değildir, ancak bu, sadece kavram mantığıyla sınırlı kalmıştır. Onun altıklık ilişkisini ve “şahıs” diye bir tümeli kabul etmesi Endülüs mantığında istisna ve Aristoteles sitemine muhalefettir. Endülüs mantığının genel karakteri hakkında ise şunları söylemek mümkündür: 1) Endülüs mantığı bir Aristoteles-Fârâbîci mantıktır. Bunu en açık şekilde kategorilerin mantıkla ilişkisinde, önermenin karşı-olum durumlarında, dördüncü şekil gibi konularda görebiliriz. 2) Endülüs mantıkçılarının neredeyse tamamı doktordur. Bu tıp ve mantık ilişkisi adına dikkate değerdir. 3) Endülüs mantığı, İbn Hazm hariç seküler bir mantıktır. Bu, mantığının konumlandırılması ve mantığın din ile ilişkisinde görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mantık, Endülüs, İbn Bacce, İbn Rüşd, İbn Tumlûs

Leibniz Mantığı Yanlış Mı Değerlendirildi?

Nazlı İnönü

İstanbul Üniversitesi

ninonu@istanbul.edu.tr

Özet:

Leibniz'in mantık çalışmaları büyük ölçüde tasım kuramıyla ilgilidir. Ancak o güçlü bir “evrensel hesap” oluşturmayı amaçlar. Bu hesap hangi formel çıkarımların geçerli olduklarını belirlemek için genel bir araç olacaktır. Mantıksal hesap bilimsel önermelerin olgusal doğruluklarının tamamen mekanik bir şekilde hesaplanabilmesini sağlayacaktır. Ayrıca bu mantıksal hesabı bilimsel önermelere uygulayabilmeyi umduğu bir “evrensel özellik” arar. Louis Couturat 1901’de Leibniz’in mantıksal toplama ve çarpma fikrine sahip olmasına rağmen toplama ve çarpmayı birleştirip bunları birlikte ele alma fikrine sahip olmadığını söyler. C. I. Lewis 1918’de Leibniz’in sembolik mantıkta bölük pörçük gelişmeler ve hesap sanatında kehanet niteliğinde bazı girişimler bıraktığını belirtir. K. Dürr ise 1930’da bir mantık hesabı ya da sembolik mantık olarak adlandırılabilir şeyi yaratmaya çalışan ilk kişinin Leibniz olduğunu iyi bilindiğini ifade eder. H. Sauer 1946’da Leibniz’in mantık hesabını, onun Aristoteles mantığının etkisi altında, tüm kavramların sadece tümel evetlemeyle basit kavramlardan inşa edilebileceği ve tüm önermelerin “S P’dir” biçimine sokulabileceği eski hatadan vaz geçmediğinden dolayı kusurlu bulur. William ve Martha Kneale ise 1962’de Leibniz’in tasım kuramının tamamını bile kapsayan bir hesap üretmeyi hiçbir zaman başaramadığını söylerler. 1980’lerin ortalarında ortaya çıkan Leibniz’in mantığının tamamıyla yeni değerlendirmesinde önceki iddiaların aksini ifade eden iddialar ortaya atılır. Bunlar, kavramların “işlemsel” yorumunun modern kaplamsal yoruma eşdeğer olduğu; Leibniz’in “kavramlar cebri”nin Boole’un kümeler cebrine eşdeğer olduğu; Leibniz’in “belirsiz kavramlar” kuramının modern niceleme kuramının önemli bir öngörüsünü oluşturduğu; Leibniz’in “evrensel hesabı”nın tasım kuramı yasalarının çeşitli şekillerde türetilmesine izin verdiğidir. Bu yeni değerlendirmeyi Wolfgang Lenzen 1990’da Almanca yazdığı kitapta özetler.

Anahtar kelimeler: Leibniz, mantık, evrensel hesap, evrensel özellik, kavramlar cebri

Miftahü'l-Fünun ve Mizan'ül-Ukul Fil-Mantik Vel-Usûl Eserlerini Karşılaştırma

Nazmiye Ayhan

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
nazmiye_ayhan20@erdogan.edu.tr

Özet:

Tanzimat'tan sonra mantık alanında yazılan eserler üç guruba ayrılmaktadır. Bunlar: Eskinin devamı, yenilikçi ve uzlaşmacı tavırla yazılan eserler şeklindedir. Bu taksimat, Tanzimat'tan sonra ülkemizde mantık alanında yeniliklerin ortaya çıktığını göstermektedir.

Çalışmada yenilikçi tarzda yazılan eserler kategorisinden, Miftahü'l-Fünun ve uzlaşmacı tavırla yazılan eserlerden Mizanü'l-Ukul fil-Mantik vel-Usûl karşılaştırılması yapılmaktadır. Bu iki eseri önemli kılan şey ise her ikisinin de kendi alanında ilk örnek olma özelliğini taşımalarıdır.

Miftah ile ülkemiz, Avrupa'da gelişen yeni mantık cereyanlarından kısmen haberdar olmuştur. Ali Sedad, Galluppi'den sonra yazdığı eserinde metot problemlerine daha geniş yer vermiş ayrıca yüklem niceliği, riyazi mantık ve tümevarımdan bahsetmiştir. Ali Sedad, Galluppi'den sonra yazdığı eserinde metot problemlerine daha geniş yer vermiş ayrıca yüklem niceliği, riyazi mantık ve tümevarımdan bahsetmiştir. Söz konusu iki eser karşılaştırıldığı zaman Miftah'ın öncelikli olarak yazımında tahlil metodunun izlenmesiyle klasik mantık kitaplarından farklı bir tarz ortaya koyduğu yani mantığı işleyiş tarzının farklı olduğu görülmektedir. İkinci olarak eserin yayın tarihi, metot konusunu işlemesinden dolayı ülkemizde yeni mantık cereyanlarının başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. Ukûl'de ise klasik mantık kitaplarında olduğu gibi tertip metodu izlenilmiştir. Mantıkta önemli yeri olan yenilikler (metot, tümevarım, riyazi mantık yüklem niceliği) de esere konu olmuştur. Ali Sedad, eserinin giriş kısmında Boole ortaya koyduğu riyazi mantığın izahını yapmış ancak bu mantığı külfet olarak görerek genel olan mantığın ondan daha az genel olan matematikle izah edilmesini eleştirmiştir. Zamanla lojistik cereyanının bu dar görüşten vaz geçmesi Ali Sedad'ın riyazi mantığın çıkmaza saptığı görüşünü haklı çıkarmaktadır. Ali Sedad, riyazi mantığın sadece bir tanıtıcı konumundadır, riyazi mantığın Türkiye'deki temsilcisi Salih Zeki'dir.

Sonuç olarak; Galluppi, Aristoteles mantığını tahlil metoduyla işlemesiyle yenilikçi bir tavır ortaya koymuştur. Daha sonra Ali Sedad, Aristoteles mantığının bilinçli savunucusu olarak yeniliklere değinmesiyle uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. Gösterilen bu yenilikçi ve uzlaşmacı tavır mantık bilimine karşı nasıl bir tutum sergilenmesi gerektiğine öncülük etmiştir. Günümüzde mantık bir bütün olarak ele alınmaktadır. Klasik mantık, sembolik mantık, matematik mantık, modal mantık, epistemik mantık gibi ayrımlar mantığın tamamlayıcı unsurları olarak değerlendirilmektedir. İşte Miftah ve Ukûl eserlerinin mantık tarihi açısından önemi burada ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mantık, tanzimat, Miftahü'l-Fünun, Mizanü'l-Ukul fil-Mantik vel-Usûl

Tarihsel Düşünmenin Felsefi Yöntemi: Collingwood'un Soru-Cevap Mantığı

Nuri Çiçek

Aksaray Üniversitesi
nuricicek@aksaray.edu.tr

Özet:

R. G. Collingwood, yirminci yüzyılın ilk yarısında İngiliz felsefe geleneğinde özellikle tarih felsefesi ve metodoloji tartışmalarına yaptığı katkılarla öne çıkar. Onun düşüncesini özgün kılan nokta, düşünmenin yalnızca soyut ilkelerden ibaret olmadığını; tarihsel bağlamlar ve sorunsallaştırmalar ışığında işlediğini vurgulamasıdır. Bu çerçevede geliştirdiği “soru-cevap mantığı”, klasik biçimsel mantığın önermeler arasındaki statik ilişkilere odaklanan yapısını aşar. Collingwood’a göre her önermenin anlamı, onun hangi soruya cevap verdiğiyle belirlenir; dolayısıyla önermeleri bağlamdan bağımsız ele almak mümkün değildir. Mantık, bu açıdan çıkarımların formel doğruluğunu incelemekten çok, soruların nasıl ortaya çıktığını ve cevapların hangi koşullarda anlamlı hale geldiğini araştırır.

Bu yaklaşım tarih felsefesinde önemli sonuçlar doğurur. Collingwood’a göre tarihçi, geçmişini pasif biçimde “bulmaz”; onu sorular aracılığıyla yeniden kurar. Belgeler ve arkeolojik kanıtlar, ancak tarihinin yönelttiği sorulara cevap oluşturduklarında anlam taşır. Tarihsel bilginin nesnelliği ise subjektif yorumların ötesine geçerek, doğru soruların kurulması ve bu sorulara uygun cevapların üretilmesiyle güvence altına alınır. Yanlış sorular yanlış sonuçlara yol açarken, doğru sorular tarihin rasyonel bir biçimde anlaşılmasını mümkün kılar.

Collingwood, doğa bilimleri ile tarih arasındaki farkı da bu soru-cevap mantığıyla temellendirir. Doğa bilimleri tekrarlanabilir deneylere dayanan yasalarla çalışırken, tarih insan eylemlerinin anlamını açıklamaya yönelir. Buna rağmen her iki bilgi türünde de soruların mantıksal niteliği belirleyicidir. Bu nedenle ayırım, mutlak bir karşıtlık değil, soru-cevap mantığının farklı işleyiş biçimleridir.

Sonuç olarak Collingwood’un yaklaşımı, mantığı durağan kurallar bütününden çıkarıp, düşünmenin tarihsel ve bağlamsal yapısını açıklayan dinamik bir disiplin haline getirir. Böylece hem tarihsel bilginin bilimsel temellerini güçlendirir hem de mantık disiplininin kapsamını genişleterek informel mantık için yeni açılımlar sunar.

Anahtar Kelimeler: Collingwood, soru-cevap mantığı, tarihsel yöntem, informel mantık

Aksiyomların Bilinişi Üstüne Bir Tartışma

Özgüç Güven

İstanbul Üniversitesi

ozguc@istanbul.edu.tr

Özet:

Bu sunum, mantıksal ve matematiksel biçimsel dizgelerin temel yapı taşları olan tanım ve aksiyomların epistemolojik durumunu ve bu ilkelerin nasıl bilindiğini incelemektedir. Sunumun temel savı, aksiyomların bilinişinde geleneksel olarak kabul edilen “dolaysız sezgi” veya “apaçıklık” yerine; dolayimli, aşamalı ve tarihsel olarak sınanmış bir düşünüş sürecinin geçerli olduğudur. Çalışmada öncelikle tanım ve aksiyom (/postülat) arasındaki yapısal ayrım ele alınacak. Buna göre tanım, dilsel düzeyde kalarak imlerin yorum alanını ve anlamını belirler; ancak tek başına bir doğruluk değeri taşımaz veya kanıt sunmaz. Öte yandan aksiyom, mantıksal düzeyde iş görerek bu imlerin uyması gereken ilkeleri belirler ve dizgenin gerekçelendirme zeminini oluşturur. Aristotelesçi bakış açısında tanımlar olmadan aksiyomların neye ilişkin olduğu bilinemez; aksiyomlar olmadan ise tanımların kural koyucu bir işlevi olamaz. Bu karşılıklı bağımlılık, bilginin kuruluşunda anlam ve doğruluk arasındaki ilişkiyi kurar.

Sunumda bu ilişkinin tarihsel dönüşümü dört ana durak üzerinden tartışılacak:

1. Aristoteles: Bilimsel bilginin (episteme) kanıtlanamaz, dolaysız ve apaçık ilk ilkelere (archai) dayandığını savunur. Burada tanım nesnenin özünü bildirirken, aksiyomlar varlık düzeninin zorunlu ilkeleridir.
2. Russell: Analitik gelenekte tanımlar, “metafiziksel özü” yakalamaktan daha çok, mantıksal birer kolaylık veya kısaltma olarak görülür. Russell, aksiyomların “kendiliğinden açık” olduğu düşüncesine karşı çıkar. Bunun yerine, aksiyomların doğruluğunun, onlardan türetilen sonuçların başarısına bağlı olduğu “gerileyici” (regressive) ve tümevarımsal bir gerekçelendirme yöntemi önerir.
3. Hilbert: Biçimselcilik programıyla Aristotelesçi ilişkiyi tersine çevirir. Hilbert’e göre terimlerin anlamı dış dünyadan veya tanımlardan değil, aksiyomların kurduğu ilişkiler ağından (sözdizimsel yapıdan) doğar. Aksiyomlar, tanımsız terimleri (nokta, doğru vb.) örtük olarak tanımlayan kurallardır.
4. ZFC (Zermelo-Fraenkel) Küme Kuramı: Çağdaş matematiğin temeli olan bu dizge, Hilbertçi ve Aristotelesçi yaklaşımlar arasında bir gerilim hattında durur. ZFC’de “Seçim Aksiyomu” veya “Düzenlilik” gibi ilkeler sezgisel bir apaçıklıktansa; sağladıkları matematiksel verimlilik, tutarlılık ve uygulama başarısı (dışsal gerekçelendirme) nedeniyle kabul edilir. Gödel’in de belirttiği gibi, aksiyomların meşruiyeti “içsel apaçıklıklarından” değil, sonuçlarının “verimliliğinden” gelir.

Bu noktadan sonra biçimsel dizgelerin kurucu öğelerinin değişkenliğine ve çeşitliliğine dikkat çekilerek durum bu tartışmaya açılacak. Aksiyomların seçimindeki bu çokluk biçimsel dizgelerin ortaya çıkışındaki içkin, ilksel ve dizgesel aşamalarla ilişkilendirilecek. Sonuç olarak sunum, mantıksal düşünüşün “içkin” ve “ilksel” aşamalardan geçerek “dizgeleştirilmiş” bir yapıya

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU

ÖZET KİTAPÇIĞI

evrildiğini; aksiyomların bilinişinin de anlık bir sezgi değil, deneyime duyarlı, arayış, tarihsel sına ve dolayım içeren karmaşık bir bilişsel süreç olduğunu ortaya koyma savındadır.

Anahtar Kelimeler: Tanım, aksiyom, postülat, biçimsel dizge, mantık

Modern Zamanda Mantık Problemi: Yapay Zeka

Pelda Yazgan

Mardin Artuklu Üniversitesi

yazgan_p@hotmail.com

Özet:

Günümüzdeki teknolojik gelişmeler, ekonomi, kültür, sağlık ve eğitim gibi pek çok alanda köklü değişimlere yol açmaktadır. Bu değişimlerin, felsefe üzerinde de etkisini göstermesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda felsefe disiplini içinde, yeni düşünce ve sorgulama alanlarının belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Modern çağın beraberinde getirdiği yeni sorunlar, klasik özne anlayışını sarsmakta ve birçok geleneksel kavramın yeniden sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu tartışmalar günümüzde öznenin varlığı, bilinci ve bilgisinin yanı sıra algoritmik sistemlerin durumu üzerinden yeni bir özne tanımını dayatmaktadır.

Felsefe disiplininin birçok alanı bu dönüşümden etkilenmektedir. Bu dönüşümden etkilenen alanlardan birisi mantıktır. Aristoteles'ten beri özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü halin imkansızlığı ilkeleri üzerine kurulan klasik mantık, insan aklının düşünme biçimini bir anlamda sınırlandırmış ve düzenlemiştir. Ancak dijitalleşme ve yapay zeka ile birlikte, mantığın evrensel kabullere indirgenerek bir kurallar silsilesi şeklinde tanımlanması, mantığın akıl yürütmelerin denetlenmesine olan etkisini büyük ölçüde kaybetmesine sebep olmaktadır. Çünkü günümüzde temel mantık ilkelerinin sarsıldığı ileri sürülebilir. Örneğin, “bir şeyin ne ise olduğunu” içeren özdeşlik ilkesi artık daha esnek bir yapıya bürünebilmektedir. Benzer bir biçimde, çelişmezlik ilkesi büyük veri setlerinde “belirsizlik” ve “tutarsızlık” durumlarıyla zorlanmakta; üçüncü halin imkansızlığı ilkesi ise yapay zekaya dayalı olasılıksal çıkarımlarda yeni tartışmalar doğurmaktadır. Mantık, felsefe tarihi boyunca doğru düşünmenin bir aracı olarak görülmüştür. Ancak mantık, modern felsefeyle birlikte öznenin zihinsel etkinliğiyle özdeşleştirilmiştir. Günümüzde algoritmik sistemlerin akıl yürütmelerde bulunabiliyor olmalarından dolayı mantığın, salt özneye mi yoksa özne-dışı sistemlere mi ait olduğu sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle günümüzde mantığın yerinin yeniden sorgulanmayı gerektiğine inanıyoruz.

Bu bildiride Aristoteles ile temellendirilen klasik mantık anlayışının, modern çağda Luciano Floridi'nin “enformasyon devri” olarak adlandırdığı gelişmeler ile ilintili olarak “yapay zeka”, “veri akışı” ve “algoritmik sistemler” kavramları yeniden tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zeka, mantık, akıl ilkeleri, algoritma

Hepsine Hükmedecek Tek Mantık: Hiççilik ile Çokçuluğun Kıskaçında Mantıksal Tekçilik

Ramazan Atıl Karabey

Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu
karabeyatil@gmail.com

Özet:

On sekizinci yüzyılda mantığın tamamlanmış bir disiplin olduğu yönündeki görüşlerin egemenlik kazanmasıyla, klasik mantığın çıkarımların —ve hatta kimi düşünörlere göre bizzat düşünöcenin— denetlenmesinde tek yetke sayıldığı “tekçi” anlayışın temelleri atılmıştır. Ancak yirminci yüzyılın başlarında klasik mantığın bazı ilke ve kurallarının yadsınması veya belli örnekler çerçevesinde paranteze alınmasıyla sapkın (deviant) ve genişletilmiş mantık dizgelerinin geliştirilmesi, mantıksal çokçu yaklaşımın doğuşuna zemin hazırlamıştır. Mantıksal çokçu yaklaşım, en genel ifadeyle, ilke ve kuralları bakımından birbirleriyle bağdaşmasalar da birden fazla mantık dizgesinin geçerlilik denetlemesinde eş zamanlı olarak yetkin olabileceğini savunur. Mantıksal çokçuluğun farklı görünömleri bulunmakla birlikte, bu yaklaşımı mantık felsefesi tartışmalarının odağına taşıyan temel görüşler J.C. Beall ve Greg Restall'ın Logical Pluralism adlı yapıtında ortaya konulmuştur. Beall ve Restall; klasik mantık, sezgici mantık ve ilgi mantığının, belirledikleri üç farklı “örnek durum” kümesi üzerinden geçerlilik denetlemesinde eşit düzeyde meşruiyet taşıdığını öne sürmüşlerdir.

Mantıksal hiççilik yaklaşımı ise hem tekçiliğe hem de çokçuluğa karşı bir konumda yer almaktadır. Bu yaklaşımı savunan düşünörlere, mantığın genelleştirilebilir, konu-bağımsız bir disiplin olarak ele alınması hâlinde hiçbir mantık kuralının olası karşı-örneklerden kaçamayacağını öne sürmektedirler. Mantıksal hiççi düşünörlere açısından hiçbir mantık yasası evrensel genellik taşımaz; dolayısıyla akıl yürötmelerin geçerliliğinden ziyade ancak “iyiliğinden” söz edilebilir. Bu bağlamda, doğruluğun korunumunun evrensel geçerliliği yadsınırken, yalnızca konu-bağımlı bir doğruluk korunumu kabul edilir.

Bu çalışma, yirminci yüzyıldan itibaren güç kaybeden mantıksal tekçiliğe karşı yükselen çokçu ve hiççi itirazlara rağmen, tüm mantık dizgelerinin ardında hâlâ “tek gerçek mantığın” (One True Logic) yattığını savunan güncel tekçi görüşleri ele almaktadır. Çalışma kapsamında öncelikle tek bir gerçek mantığın var olup olmadığına ilişkin tartışmanın tarafları değerlendirilmiş, ardından güncel mantıksal tekçi yaklaşımların temel sav ve savunularına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mantık felsefesi, mantıksal tekçilik, mantıksal çokçuluk, mantıksal hiççilik, tek gerçek mantık

Türkiye’de Yayımlanmış Geleneksel İslam Mantığı (Arapça Mantık) Kitapları Üzerine Bir İnceleme

Samet Büyükada & Ayşe Nisa Kılıçaslan

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
samet.buyukada@erdogan.edu.tr

Özet:

Geleneksel İslam mantığı (Arapça mantık), Aristotelesçi düşüncenin İslam dünyasında yeniden yorumlanmasıyla ortaya çıkmış ve zamanla özgün bir yapıya kavuşarak yüzyıllar boyunca düşünce geleneğinin temel alanlarından biri olmuştur. Osmanlı medreselerinde ders programlarının asli bileşenlerinden biri olan bu disiplin, Cumhuriyet döneminde de sürekliliğini farklı formlarda korumuştur. Bu tebliğ, Cumhuriyet’in ilanından günümüze Türkiye’de İslam mantığı alanında yayımlanmış kitaplara ilişkin kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Analiz, “Türkiye’de İslam Mantığı Kitaplarının Dijital Haritası: 1923–2024 Arası Tematik Bir Kataloglama” başlıklı ve TÜBİTAK 2209-A tarafından desteklenen araştırma projesi kapsamında oluşturulan veri setine dayanmaktadır. Çalışmada 1923–2024 yılları arasında yayımlanmış 200’ü aşkın kitap bibliyometrik yöntemlerle incelenmekte; eserler yedi tematik kategori altında sınıflandırılmaktadır: müellif merkezli incelemeler, çeviri eserler, ders kitapları ve giriş metinleri, akademik monografiler, karşılaştırmalı çalışmalar, metodoloji odaklı çalışmalar ve bibliyografik kaynaklar. Elde edilen bulgular, 1990’lardan itibaren yayın sayısında belirgin bir artış olduğunu göstermektedir. Bu artış, üniversitelerde mantık anabilim dallarının kurumsallaşması, İslam felsefesi araştırmalarının çeşitlenmesi ve modern mantık ile klasik gelenek arasındaki etkileşimin yoğunlaşmasıyla yakından ilişkilidir. Ayrıca ders kitaplarının çeşitlenmesi, mantık eğitiminin kurumsal düzeyde yeniden şekillendiğine işaret etmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, Cumhuriyet dönemi boyunca İslam mantığı alanındaki yayın pratiğini bütüncül biçimde görünür kılmakta; mantık geleneğinin geçirdiği dönüşümleri sistematik bir çerçevede değerlendirerek gelecekteki araştırmalar için tarihsel ve kavramsal bir zemin sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel mantık, Arapça mantık, Türkiye’de mantık çalışmaları, bibliyometrik analiz, Cumhuriyet Dönemi

Kuantum Mantığının Onto-Epistemolojik Yapısı

Resul Genç

Afyon Kocatepe Üniversitesi

rslgncs@gmail.com

Özet:

Bilim tarihi boyunca pek çok bilim felsefenin çatısı altında bir ilerleme ve gelişme kaydetmiştir. Bu bilimlerin başında fizik, matematik, geometri, estetik, biyoloji ve etik gelmektedir. Öyle ki bazı bilimlerdeki ilerleme felsefenin çatısı altında ayrılmasından sonra gerçekleşmemiştir ve kısır bir döngü halinde elindeki bilgilerin safsataya dönüşmesi ile bilimsel krizlere doğru giden bir yol izlemiştir. Bu nedenle felsefe bilimlerin başında duran öncü olma özelliğini halen kaybetmemektedir. Özellikle XIX. Yüzyıl'ın başlarında bu durum iyice belirginleşmiştir. Fizik biliminin çok hızlı ilerlemesi ile fizikteki pek çok yeni alanın açılması ile yeni bilgilerin konumu, tasfiyesi ve tasnifi felsefenin konusu haline gelmiştir. Nitekim bu gelişmelerin başında ise özellikle kuantum mekaniği ve fiziğinin ilerlemesi ile ortaya çıkan yeni fiziksel bilgiler ve ilkeler olmuştur. Öyle ki kuantum mekaniği ve fiziğinin içinde oluşan bazı bilimsel bilgiler ve veriler mantık biliminin o güne kadar olan yöntemlerini ve ilkelerini sorgular hale gelmiş ve mantığın yöntemlerini ve ilkelerini derinden etkilemiştir. Nitekim tümdengelim ve tümevarım yöntemlerinin yerine yeni alternatif yöntemler gelmiş, özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü halin imkânsızlığı gibi ilkelerin doğruluk değerleri sorgulanmıştır. Bu nedenle bilginin elde edilmesi yöntemde değişmekle kalmamış ve ilkelerin doğruluk değerleri tartışmalı hale gelmiştir. İşte bizimde bu makalemizde esas olan konunun özü budur. Ortaya çıkan yeni bir bilimsel veri ve bilgide yöntemlerin ve ilkelerin nasıl bir yol izlediği ve çelişkilere karşı nasıl bir tutum sergiledikleridir. Bu konuya dayanak olan bilimsel alan ise kuantum mantığıdır.

Kuantum mantığı, kuantum fiziği ve mekaniğinin kuralları ile klasik mantık anlayışının bilenen tüm yöntemleri ve ilkelerini derinden etkileyecek bir biçimde yeni yöntemler ve ilkeler ortaya çıkarmıştır. İşte bu ilkeler ve yöntemler kuantum mantığının onto-epistemolojik yapısını oluşturmaktadır. Kuantum mantığının onto-epistemolojik yapısında en büyük farklılık bilgiye bakış yöntemi ve bilginin doğruluğundaki yeni ilkeleridir. Bu ilkelerin başında belirsizlik, dolaşıklık veya dolanıklık, çelişkinin ihlali olarak ele alınabilir. Bu ilkeler bilinen bilenen mantık ilkelerinin doğruluklarını sorgulamakla kalmaz, onto-epistemolojik olarak elde edilen bilgilerin doğrulukları ve geçerliliklerini de ele alır. Bu nedenle kuantum mantığının epistemolojik yapısı onto-epistemolojik bir yapıya sahiptir. Bu yapı onun diğer mantık alanlarından ayıran en büyük farktır. İşte bu makalemizde bu mantık alanının onto-epistemolojik yapısını inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Mantık, kuantum mantığı, ontoloji, epistemoloji, onto-epistemoloji

Modern Kuramsal Çıkarımcılıkta Kategori Problemi

Selçuk Kaan Tabakçı

Koç Üniversitesi

stabakci@ku.edu.tr

Özet:

Model-kuramsal çıkarımcılar (model-theoretic inferentialists), mantıksal terimlerin anlamları üzerine Semantik soruya (Mantıksal terimlerin anlamları nelerdir?) model-kuramsal bir cevap verirken (Mantıksal terimlerin anlamları doğruluk koşullarıdır.) Metasemantik soruya (Mantıksal terimlerin anlamları nasıl belirlenir?) çıkarımcı bir cevap verirler (Mantıksal terimlerin anlamlarını çıkarımlar belirler). Bir başka deyişle, mantıksal terimlerin doğruluk koşullarının çıkarımlar tarafından belirlendiğini savunurlar (Bkz. Murzi and Topey (2021), Garson (2013)). Bu bildiride model-kuramsal mantıksal çıkarımcılığın ilk cevabını Pratik prensibi, mantık felsefesinde bir pozisyonun mantık ve matematik çalışma pratiğine uygun olması kuramsal bir erdemdir, üzerinden savunurken ikinci cevabını ise Doğalcılık prensibi, doğa bilimlerine ters düşen ve gözlemlenemeyen nesnelerin varlığı kuramsal bir yozlaşmadır, üzerinden savunacağım. Ayrıca, model-kuramsal çıkarımcılığı her iki soruya da çıkarımcı cevap veren ortodoks çıkarımcılık (orthodox inferentialism) ve her iki soruya da model-kuramsal cevap veren gönderimciliğe (denotationalism) karşı savunacağım. Son olarak da, model-kuramsal çıkarımcılığa formel bir engel olarak gözüken Carnap (1943)'te tartışılan mantıkların standart olmayan modellerini, bir diğer deyişle kategori problemini (categoricity problem) ele alarak birçok mantık sistemi için var olan çözümleri tanıtır yeni formel çözümleri öne süreceğim.

Anahtar Kelimeler: Çıkarımcılık, klasik olmayan mantıklar, Carnap, kategori problemi

Mantığın Yeni Evrimi: Yapay Zeka Çağında Akıl ve Yaratıcılığın Sentezi

Semanur Geven

Pamukkale Üniversitesi
semanurgeven26@gmail.com

Özet:

Bu bildiri, insan aklının tarih boyunca geliştirdiği mantık anlayışının, yapay zekâ (YZ) çağında geçirdiği dönüşümü incelemeyi amaçlamaktadır. Mantık, Antik Çağ'dan itibaren rasyonel düşüncenin ve bilimin temelini oluşturmuş; doğruluk, tutarlılık ve çıkarıma dayalı akıl yürütmenin en güvenilir yolu olarak kabul edilmiştir. Ancak YZ teknolojilerinin yükselişi, mantığın yalnızca insana özgü olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiştir.

Geleneksel mantık, belirli öncüllerden tümdengelim veya tümevarım yoluyla sonuç çıkaran lineer bir süreç olarak tanımlanırken, YZ çok daha büyük veri hacimlerini işleyerek bu süreci genişletmekte ve hızlandırmaktadır. Makine öğrenmesi ve derin öğrenme gibi yöntemler, mantığı soyut önermelerin ötesine taşıyarak veriden öğrenme, örüntü tanıma ve yeni kombinasyonlar üretme becerileriyle yeniden şekillendirmektedir.

Bu dönüşümün dikkat çekici yönlerinden biri, yaratıcılık ile mantık arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanmasıdır. Klasik düşüncede sezgi ve özgünlükle ilişkilendirilen yaratıcılık, YZ'nin müzik, resim, edebiyat ve tasarım gibi alanlarda ürettiği yeni çıktılarla yalnızca insana özgü bir yeti olmaktan çıkmıştır. Böylece mantık, analitik olduğu kadar yaratıcı bir süreç hâline gelmiştir.

Bu çerçevede YZ, insan aklının yerine geçen bir varlık değil; onunla iş birliği içinde çalışan, düşünme ve üretme kapasitesini genişleten bir araç olarak görülmelidir. Sonuç olarak, YZ çağında mantık ve yaratıcılık birbirini tamamlayan iki süreç olarak yeniden tanımlanmakta; bu da akıl, özgünlük ve bilinç kavramlarına dair yeni felsefi tartışmaların kapısını aralamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zeka, mantık, akıl yürütme, yaratıcılık, felsefe, etik

“Ruh Sağlığı” Konusuna Dilsel-Mantıksal Bir Yaklaşım

Şennur Karagöz

Gümüşhane Üniversitesi

snr.karagoz.99@gmail.com

Özet:

Günümüzde sosyal medyanın çok sık kullanılmasıyla birlikte, “ruh sağlığı” ile ilgili hangi konumda bulunursa bulunsun, bazı aktörlerde, kimi dilsel ve mantıksal problemler ortaya çıkıyor. Bu problemlerin bir kısmı doğrudan disiplinlerin içsel gelişiminden doğuyor; bir kısmı ise bu disiplinlerin pratiğine tabi olan aktörlerin bilinç düzlemlerinde meydana geliyor. İlkine bakılırsa, ruh sağlığı ile ilgilenen disiplinleri iki gruba ayırabiliriz: tıp ve psikoloji. Tıp, ruh sağlığını “ilaç”la tedavi etmeye çalışıyor; psikoloji ise “terapi” uygulamalarıyla. Bununla birlikte, iki alan sık sık birbirlerini destekleyici tarzda iletişime giriyor, çünkü konu tek bir disiplinin bünyesine sığmayacak kadar kapsamlı. Ayrıca, tıptaki uygulamalar “psikiyatri” başlığı altında toplanırken; “psikoloji”deki uygulamalar farklı terapi yaklaşımları nedeniyle çeşitleniyor. Fakat psikiyatri çalışmaları giderek “nöroloji” ve “farmakoloji” ile yakınlaşıyor ve problemlerin çözümü, kimyasal / biyolojik süreçlerin düzenlenmesine indirgenebiliyor. Diğer yandan psikoloji disiplini de benzer bir durum, bir tür ayrışma yaşıyor. Örneğin psikanaliz ile ilgilenen bir araştırmacı güncel veya şimdide yaşanan problemleri açıklayabilmek için, bilimsel olarak doğrudan deneyimlenmesi imkansız olan, “tarihsel” denebilecek araştırmalara dönüyor. Bu yaklaşımın sanattan felsefeye herkese hitap ediyor olduğu dikkate alındığında, mesele, disiplinlerin pratiğine tabi olan aktörlerin bilinç düzlemlerinde ciddi karmaşalar oluşmasına varıyor. Sonuç olarak alanda çalışan araştırmacıların tüm gayretine rağmen, sosyal medya üzerinden üretilen algı, hangi kavramın hangi alana ait olduğunu net bir biçimde farketme söz konusu olduğunda, deyim yerindeyse, herkesi hem “hasta” hem “doktor” rolünde konumlandırmaya izin veriyor. Pratikte ise “hastalık”, “bozukluk”, “rahatsızlık” benzeri birçok kelime ise yerli yersiz kullanılıyor. Bu bildiride, bahsedilen problemlerle ilgili, mantıksal analize dayalı bazı dilsel saptamalar sunulacaktır. Bunun için ilk olarak “mantık” kelimesinin Yunanca anlam katmanları irdelenecek; daha sonra ise psikiyatri, psikoloji ve “pshukhe” kavramları üzerinde etimolojik olarak durulacaktır. Netice itibarıyla, sözü edilen problemleri aşmak için, kendi dilimizin inceliklerine dönmenin son derece işlevsel olacağı savunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji, psikiyatri, ruh sağlığı, logos

Felsefî Danışmanlık ve Mantık İlişkisi

Şerefettin Adsoy

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

sadvan885@gmail.com

Özet:

İnsan, zihninin oluşumunda ve gelişiminde rol alan bilginin neredeyse tamamına yakını zihnin dışında yer alanlardan elde etmektedir. Belli bir süreç sonrasında meydana gelen bu bilgi bilinçli, amaçlı ve yönelimli bir biçimde elde edilmektedir. Oluşumunda bilginin rol aldığı zihin, bilginin yapısında mevcut olan sistem ve düzen çerçevesinde bir biçim almak durumunda olduğu gibi, zihinde oluşan kavramın harice aktarılmasında araç vazifesi gören dil de zihnî yapıya tabi olmak durumundadır. Bu bakımdan dil zihne, zihin kavrama, kavram bilgiye, bilgi de haricte mevcut olan varlığa bağlı olarak biçim almaktadır. Bilgiler belli bir yöntem doğrultusunda belli bir amacı gerçekleştirmek üzere belli bir konunun çerçevesinde bağımsız bir disipline dönüşür. Bağımsız bir disiplin olarak Felsefî Danışmanlık, konu olarak, bireyin yaşamış olduğu bilişsel-ruhsal ve eylemsel sorunları belirlemişken, amaç olarak da felsefenin de birikiminden istifade ederek sözü edilen zihinsel-ruhsal sıkıntıları gidererek sağlıklı düşünen ve davranan bir şahsiyet ediminin kazanılmasını sağlamaktır. O, belirlediği konu bağlamında hedeflediği amaca ulaşma yolunda, konu ve amacının sahip oldu özelliklerden dolayı, analitik ve sentetik bir tavırla kavramsal analiz, eleştirel düşünme, dünya görüşü, Sokratik diyalog, bilgelik, Peace yöntemi, ontolojik temelli felsefî antropoloji vb. birbirinden farklı birden fazla yöntemleri kullanmaktadır. Felsefî danışmanlık kapsamında ele alınan hususların çoğunlukla, zihnî boyutta meydana gelen tutarsızlık veya yanlış birtakım tasarımların ortaya çıkartılması, fark ettirilmesi ve düzeltilme imkânının sunulması olarak dikkate alındığında, Mantık kapsamında ele alınan kavram konusuyla doğrudan ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda, Felsefî danışmanlığın kendisine konu olarak belirlediği şey, bir bakıma, mantık kapsamında dikkate alınması gereken bir ilkenin ihlal edilmesine bağlı olarak meydana gelen sorun veya sorunlardır. Biz de bu çalışmamızda kavram konusu bağlamında Felsefî danışmanlık ve Mantık ilişkisini ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Felsefî danışmanlık, mantık, kavram, düşünme, doğru, tutarlılık

Genetik Ağların Boolean Mantık Çerçevesinde Analizi: Hücresel Süreçlere Yeni Bir Yaklaşım

Şevval Altay

Pamukkale Üniversitesi
sevvalaltay2002@gmail.com

Özet:

Genetik ağların (GRN) işleyişini anlamak, hücre farklılaşması, metabolizma ve hastalık mekanizmalarını çözmek için kritik öneme sahiptir. Geleneksel sürekli modellerin (diferansiyel denklemler) yüksek parametre gereksinimi nedeniyle analitik kısıtlamaları bulunurken, bu bildiri Boolean Mantık çerçevesini hücresel süreçlerin modellenmesi için güçlü bir alternatif olarak incelemektedir. Boolean yaklaşımı, genlerin aktivitesini açık (1) ya da kapalı (0) ikili sistemi üzerinden sade bir biçimde tanımlayarak karmaşık biyolojik düzeneklerin temel özelliklerini görünür kılar.

Bildirinin temelini, Stuart Kauffman'ın (1969) rastgele genetik ağlar üzerine yaptığı çığır açan çalışmalar oluşturmaktadır. Bu çalışmalar, ağların kısıtlı bağlantı altında devasa durum uzayına rağmen şaşırtıcı derecede kararlı ve kısa davranış döngüleri (attractorlar) sergilediğini kanıtlamış, bu döngülerin organizmadaki hücre tiplerini (epigenez) temsil ettiğini nicel olarak göstermiştir. Bu bulgular, kararlılığın ince ayardan ziyade ağın topolojik yapısının doğal bir sonucu olduğunu ortaya koyar.

Ancak, klasik Boolean modellerin stokastisiteyi (doğal değişkenliği) ihmal etmesi temel bir sınırlılıktır. Bu sınırlılığı aşmak için Olasılıksal Boolean Ağları (PBN) geliştirilmiş, böylece DNA hasarı altındaki p53–Mdm2 veya Faj Lambda enfeksiyonu gibi sistemlerdeki hücreden hücreye değişkenlik başarıyla simüle edilebilmiştir. Ayrıca, büyük GRN'lerin getirdiği hesaplama zorluklarına çözüm olarak, Zwanzig–Mori Projeksiyonu gibi boyut indirgeme yöntemleri incelenmiş, bu projeksiyon ağın karmaşıklığını "bellek fonksiyonları" aracılığıyla analiz edilebilir hale getirmiştir.

Sonuç olarak, bildiri, Boolean çerçevesinin temel ilkelerini, Kauffman'ın bulgularıyla sağladığı avantajları ve PBN ile Zwanzig–Mori gibi yöntemlerle aşılacak sınırlılıklarını detaylıca tartışarak, Sistem Biyolojisi bağlamında hücresel süreçlere bütüncül ve öngörülebilir bir yaklaşım getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Boolecu mantık, genetik ağlar, attractorlar, stokastisite, sistem biyolojisi

Tractatus’a Analitik Bir Değini: “Sinn”in Dair Olduğu Dil

Ümit Öztürk

Gümüşhane Üniversitesi

u.rzg.ozturk@gmail.com

Özet:

Tractatus’un “Önsöz”ünde Wittgenstein, kitabını, kitapta açıklanan (ausdrücken) “düşünce”leri (der Gedanke) kendisi de düşünmüş (denken) birinin anlayabileceğini yazar. Kitap ona göre felsefe problemleriyle uğraşmakta ve bunları sonuna kadar çözmektedir. Felsefe problemleri, der metnin yazarı, “dilimizin mantığını (der Logik unserer Sprache)” yanlış anlamaktan kaynaklı “soru kuruluşu (Fragestellung)” nedeniyle dilde ortaya çıkar. Ancak bu problemlerin, örneğin, “düşünme dili”nde mi “ifade dili”nde mi ortaya çıktığı son derece karanlıktır. O nedenle kitapta, önce “düşünme”ye (das Denken) sınır çekmekten; hemen sonra ise “düşüncelerin açıklanışına (Ausdruck der Gedanken)” sınır çekmekten bahseder. Yazara göre sınır ise yalnızca “dil”e (Sprache) çekilebileceğinden, önceki ifadeleri dikkate alırsak, kitabı açanın, felsefe problemlerinin ortaya çıktığı “dil”in “mantığı”nı açması şarttır. Öyle ki bu durumda, söz konusu mantığa uygun düşmeyene, yani dilin sınır ötesinde kalana dair “Unsinn sein” belirlemesi yapılabilir ve kitabı açan, kendinde açılan problemlerden doğan karmaşayı açabilir. Bu savlar bize göre, Wittgenstein’in “dil” ve “düşünme” arasında bir ayrıma gitmekte olduğunu; kendisinin “mantık” olarak adlandırdığını ise Almanca bağlamında, “dilimizin mantığını (der Logik unserer Sprache)” ifadeleriyle söze döktüğünü göstermektedir. Bildirideki ilk amacımız, Wittgenstein’in Tractatus’da, “dil” ve “düşünce” düzleminde bir örtüşme sunmadığını iddia etmek. Bu çerçevede de kendisinin, “düşünmek” fiilinden bir kopuşla ve “düşünce” ismine yaslanarak, “düşünme” konusunu ele alma üzerinden, bahsettiği meseleleri açıklamak bir yana, kararttığını göstermeye çalışmak. İkinci amacımız ise Tractatus’da özellikle felsefe problemleri irdelenirken kullanılan ifadelerden “Sinn” kelimesinin, “sinnlos” ve “Unsinn” gibi olumsuz çekimleri bağlamında felsefece derinliği olmayan bir tarzda kullanıldığını ileri sürmek. Bu çerçevede bize göre Wittgenstein, klasik felsefenin kavramlarını kullanırsak, “glōssa”ya ait olan ile “logos”a ait olanı tefrik edememekten kaynaklı temel bir hata içerisinde metni şekillendiriyor. Ancak bu hatayı ise ne yazık ki fark etmiyor ve Kant’ın deyişiyle “Schein”e düştüğünün ayırdında değil. Hâl böyle olunca da felsefeden bir araştırma alanı olarak bahsetme imkânını hem kendisi hem de tüm araştırmacılar için ortadan kaldırıyor.

Anahtar Kelimeler: Dil, anlam, metin, mantık, analiz

Russell’ın Tipler Kuramına Wittgenstein’in Eleştirisi

Özet:

Bertrand Russell'ın tipler kuramı, yirminci yüzyılın başında mantığın temellerinde karşılaşılan tutarsızlıkların çözümü için geliştirilmiştir. Özellikle Cantor'un küme kuramından türeyen (başta Russell paradoksu olmak üzere) paradoksların matematiksel mantığın güvenilirliğini tehdit etmesi, Russell'ı hiyerarşik bir dil anlayışı geliştirmeye yöneltmiştir. Kuram, nesneleri "tip" adı verilen hiyerarşik düzeylere ayırır. Kendileri bir küme olmayan tekil nesneler en alt düzeyde, onların kümeleri bir üst düzeyde, bu kümelerin kümeleri ise daha üst düzeylerde yer alır. Her nesne yalnızca kendi tipinde bulunabilmektedir. Tipler teorisi, farklı tiplerdeki nesneler arasında üyelik ilişkisi kurmaya çalışan ifadeleri anlamsız sayar, çünkü bu tür cümleler ne doğru ne de yanlıştır.

Russell'ın tipler kuramı, paradoksları tamamen ortadan kaldırmakta yetersiz kalmanın yanı sıra, aşırı karmaşıklığı nedeniyle de eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin en önemlilerinden birisi Ludwig Wittgenstein'a aittir. Tractatus Logico-Philosophicus'ta Wittgenstein, paradoksların kaynağının mantığın değil, dilin yanlış kullanımının sonucu olduğunu ileri sürer. Mantık, doğası gereği çelişki üretmez; anlamlı olanı sınırlandıran şey dilin kendi içkin yapısıdır. Dolayısıyla Russell'ın tipler hiyerarşisi, dilin zaten kendiliğinden koyduğu sınırların gereksiz bir tekrardan ibarettir. Bu eleştiriye paralel olarak çalışmamızda Wittgenstein'ın "yön problemi" olarak bilinen eleştirisi konu edilmektedir. Bu eleştiri, Russell'ın yargı kuramındaki bağıntının yönünün (directionality) belirlenememesi sorununa işaret eder. Russell'a göre bir yargı, örneğin "şişe masanın üzerindedir", üç öğeden -şişe, masa ve 'üzerinde olmak' bağıntısından- oluşur. Ancak Wittgenstein'a göre bu açıklama, aynı öğelerden hareketle ters yönde bir ilişkiyi de ("masa şişenin üzerindedir") mümkün kılar. Yani Russell'ın kuramı, bağıntının neden belirli bir düzende kurulduğunu, tersinin neden yanlış olduğuna dair bir açıklama sunmamaktadır.

Bu eleştiri, Wittgenstein'ın erken dönem felsefesinde mantıksal biçimin (logical form) önemini vurgulamasının bir sonucudur. Ona göre, bir önermenin anlamı yalnızca öğelerinin birleşiminden değil, bu öğelerin mantıksal dizilişini belirleyen biçimden doğar. Dolayısıyla, Russell'ın kuramı "adların herhangi bir karışımına izin verdiği" için, önermenin yönünü belirleyecek biçimsel kuraldan yoksundur. Wittgenstein, bu eksikliği göstererek, anlamın yalnızca öğelerin varlığıyla değil, mantıksal yapı içindeki konumlarıyla belirlendiğini savunur.

Anahtar Kelimeler: Russell, Wittgenstein, tipler kuramı, type theory, paradoks

Mantık ve Kavram Teorisi Arasında: Semerkandî'nin Tasavvur ve Tasdik Anlayışı

Özet:

Bu çalışma, 13. yüzyıl düşünürü Şemsüddin es-Semerkindî'nin mantık alanındaki özgün katkılarını, özellikle de kavramsallaştırma sürecine ilişkin geliştirdiği teorik yapıyı incelemektedir. Müellifimiz kelamcı kimliğinin yanı sıra mantıkçı kimliği ile de öne çıkan bir düşünürdür. Semerkandî, İbn Sînâ çizgisini takip etmekle birlikte, onun kavram tanımı, delalet tasavvuru ve mahiyet anlayışı gibi temel unsurlara yönelttiği eleştirilerle klasik mantık geleneğini içeriden dönüştüren bir düşünürdür. Bildiri, müellifin Kıstâsü'l-Efkâr, Şerhu'l-Kıstâs ve Beşârâtü'l-İşârât gibi eserlerinden hareketle tasavvur–tasdik ayrımı, delalet ilişkisi, mahiyetin statüsü ve tümel–tikel yapıları çerçevesinde geliştirdiği yaklaşımı ele almaktadır.

Semerkindî, İbn Sînâ'nın “nefiste bilinenlerin suretinin ortaya çıkması” şeklindeki mantık tanımını, “bilinenlerin suretinden bir şeyin ortaya çıkması” biçiminde değiştirerek tasavvurun şeyin zatına değil, şeyden bir iz'e dayandığını vurgular. Böylece kavramın, yalnızca mevcut varlıkları değil, madumu da kapsayabileceğini ortaya koyar. Delalet teorisinde ise delalet varlığını insandan bağımsız bir “hariçte kaim oluş” ile temellendirirken, delalet fark edilmesini zihnî bir süreç olarak yorumlar. Bu iki düzeyli yaklaşım, anlamın hem ontolojik hem epistemik bir mahiyet taşıdığını gösterir.

Ayrıca Semerkandî, kavramların zatlarıyla değil, izafet ve ilişkileriyle iş gördüğünü savunur. Mahiyet konusunu mantığın formel sınırlarını aşarak “zat–hakikat” tartışması içerisinde ele alması, onun mantığı bilgi–varlık ilişkisini açıklayan bir çerçeveye dönüştürdüğünü göstermektedir.

Sonuç itibarıyla Semerkandî, klasik mantığın içine yerleşerek fakat onu yeniden yorumlayarak, erken bir mantık–ontoloji sentezi geliştiren özgün bir filozoftur.

Anahtar Kelimeler: Semerkandi, delalet, mahiyet, cüz

Mantık Programlama ile Girişimcilik

Vedat Kamer

İstanbul Üniversitesi

vkamer@istanbul.edu.tr

Özet:

Mantık bilgisayar bilimleri, felsefe ve matematik alanları arasında disiplinlerarası bir çalışma alanı durumundadır. Her ne kadar bilgisayar bilimleri bilimlerinde yazılım geliştirme öğretimi formasyonun bir parçası iken, felsefe ve matematikte formasyonun bir parçası değildir.

Bu konuşmanın birinci iddiası mantık bilmenin, algoritma oluşturmak ve yazılım geliştirme için yeterli olduğu iddiası üzerindendir. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü lisans öğrencilerine, Mantık Uygulamaları dersinde, üç değerli mantığın uygulaması olarak ilişkisel veritabanları sistemlerinin temel dili olan SQL öğretilmekte ve yazılım geliştirmenin önemli bir parçası olan veri işlemeye giriş yapılmaktadır. İkinci iddia ise yazılım geliştirmeyi öğrenen felsefe kökenli mantıkçının, yazılım projeleri üretebileceğidir. Özellikle, son on yılda bulut bilişimi, büyük veri ve yapay zekâ alanındaki gelişmeler, bu tarz projelerin imkânını artırdığı gibi, bu alanda bu tarz projelere de ihtiyaç artmaktadır.

Bu iki iddia üzerinden, bir yazılım projesinin, teknokentlere nasıl sunulabileceği, teknokentin öğretim görevlilerine sunduğu avantajlar ilgi kanunlar sunularak serimlenecektir. İlave olarak, felsefe kökenli mantık alanından yapılmış örnek projeler sunularak, teknokent süreçleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mantık programlama, girişimcilik, teknokent

Mümkün Eklemler

Yücel Yüksel

İstanbul Üniversitesi

yyuksel@istanbul.edu.tr

Özet:

Sembolik mantık işlemlerinde tablo ile gösterim, en çok bilinen ve kullanılan yöntemlerin başında gelir. Uzun süre mantıkçılar tablo yönteminin modern biçimiyle ilk örneklerinin Wittgenstein'in kullandığı tablolar olduğunda hem fıkirdiler. Aslında Emil Post'un da aynı yıl içerisinde yayımlanan bir makalesinde tablo yöntemini kullandığı bugün bilinmektedir. Bu yöntemi, Wittgenstein'la yakın ilişki içerisinde olduğu için bilmemesi imkânsız olan Russell'ın, Principia'da neden kullanmadığı bir dönemin tartışma konusu olmuştur. John Shosky'nin, 1997 yılında, Irving Anellis'in ise 2004 yılında yayımlanan makaleleri tartışmayı çok ilginç bir noktaya taşımıştır.

Bu çalışmada öncelikle tablo yönteminin tarihçesinden bahsedilecek, ardından iki değerli mantığın tablo ile göstereceğimiz mümkün on altı ekleminin özellikleri, birbirleriyle ilişkileri ve kullanımları hakkında bir takım bilgiler verilecek, son olarak hem eklemler hem de gösterimlerle ilgili bazı tartışmalı hususlar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Tablo yöntemi, mümkün eklemler, nand, nor, C. S. Peirce

Batı Modernitesinin Çöküşünün Husserl Mantığı Açısından İncelenmesi

Zeliha Burcu Acar

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
zelihaburcu@gmail.com

Özet:

Bu çalışmada "modern ve batılı özne" imgesinin çöküşü, Husserl mantığı açısından değerlendirilecektir. Günümüz karmaşasında "Batı modernliği", Avrupa ve ABD'nin isimlendirdiği haliyle Orta Doğu ya da genel anlamıyla doğuyu anlamak için meşru bir referans noktası değildir. Husserl fenomenolojisiyle yakından ilgilenen Fransız düşünür Jacob Rogozinski bu durumu benzer şekilde bir hakikat iddiasında olan üç büyük dinin içinden doğuya ait olduğu varsayılan Müslümanlığın bugüne kadar "modern, seküler bir egoya" dahil edilmemesi ile ilişkilendirir.

Husserl için kuramsal özerkliğe sahip bir disiplin olarak felsefe bir öz araştırmasıdır ve bu anlamda en son çıkışını Rönesans döneminde yapar. Ama modernitenin "yöntem" ve "bilimsellik" vurgusuyla matematik ve felsefe arasında aranan paralellik felsefenin ve felsefecilerin bunalımıyla sonuçlanmıştır. Böyle bir paralellik yoktur, olması da gerekmez, çünkü felsefe eğer herhangi bir bilimle ilişkilendirilecekse ancak "yaşantının geometrisi" olarak düşünülebilir. Bugün felsefecilerin dünyayı yorumlamadaki ilgisizliği ve sıkıntısı da bununla ilişkili olarak sorgulanabilir.

Felsefedeki tanımlanmalar, Husserl'in paranteze alma ve indirgeme kavramları çerçevesinde açıkladığı biçimde yapılır. Felsefi bir sorgulamada matematiksel bir tanım olamaz. Söz ve anlam arasındaki açıklık, filozofun kullandığı kavramları sürekli farklı tavırlar ve farklı referans noktaları içerisinde sorgulamasıyla sürekli korunur. Modernitenin "modern", "seküler" bir "ego" kavramına sığmayan ve "radikal" olarak adlandırılan kişi, grup ya da toplumlar her zaman açıktadır. Dünya gittikçe karmaşık hale gelirken filozoflar ve sosyal bilimciler de giderek yaşanan olayları açıklamakta zorlanmaktadır. Felsefenin bunalımı, küresel olarak dijital olarak yakınlaştığı halde birbirinden gittikçe uzaklaşan günümüz insanlarına da sirayet etmiştir. Bu çalışmada büyük bir "gerileme" ya da "bunalım" olarak adlandırdığımız günümüz dünyasını Husserl'in hedeflediği gibi bir öz araştırmasıyla apaçık hale getirip getiremeyeceğimiz sorusunu düşünmek istedim. Onun mantığıyla insanları değerlendirirken daha farklı bir bakış açısı getirmeye çalıştım.

Anahtar Kelimeler: Batı modernitesinin çöküşü, Husserl mantığı, felsefenin bunalımı

Banach-Tarski Paradoksunun Ortaya Çıkışının Ontolojik Cihetten Değerlendirilmesi

Zeynep Süslü

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
zynpssl61@gmail.com

Özet:

Bu çalışma Matematiğin en tartışmalı ikinci aksiyomu olarak bilinen Seçim Aksiyomu ve Bu aksiyomdan ortaya çıktığı varsayılan Banach-Tarski Paradoksu arasındaki gerilimin unsurları ele alıp söz konusu paradoksun ortaya çıkış gerekçesini tekrardan değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bilindiği üzere Banach-Tarski Paradoksu bir kürenin beş parçaya ayrılması ve bu beş parçanın ikili-üçerli biçimde tekrar birleştirilmesi yoluyla ilk küreye eş iki kürenin elde edildiği bir anomaliden bahseder. Matematikçilerin bir kısmı bu anomalinin sebebinin Seçim Aksiyomu olduğu konusunda ısrarcıdır. Ancak Seçim Aksiyomunun uygulandığı farklı durumlar onun kesin bir yargıyla paradoksa sebep olduğunun kabul edilmesi noktasında bazı soru işaretleri oluşturmaktadır. Yapılan çalışmada Seçim Aksiyomu ve Banach-Tarski paradoksu arasındaki ilişki metafizik ve ontolojik açıdan değerlendirilmekte ve paradoksun ortaya çıkışının asıl sebebi sorgulanmaktadır.

Paradoksun ispatındaki aşamaları incelediğimizde ele alınması gereken beş unsurdan bahsedilebilir: boyut, öteleme ve döndürme, beş parçaya ayırma, seçim aksiyomu ve çoklunun mahiyeti. Banach-Tarski Paradoksunu/Anomalisini ortaya çıkarabilecek unsurları göz önüne aldığımızda farklılıkların en görünür hale geldiği nokta boyutluluk hususu olmaktadır. İki boyutlu düzlem söz konusu olduğunda çember (veya daire) üzerinde belirlediğimiz noktalara yapılan öteleme ve döndürmelerle oluşturulan yörüngelerden yapılan seçim işlemi ortaya bir paradoks çıkarmazken Üç boyutlu düzlemde bir küre üzerinden yapılan seçim işlemi ortaya paradoksu çıkarmaktadır. Sonuç olarak Banach-Tarski Paradoksunun/Anomalisinin ortaya çıkmasında seçim aksiyomuna ihtiyaç bulunsa da karşılaşılan “tuhaflığın” asıl gerekçesinin, boyutların kuruluşundaki asli farktan kaynaklandığı görülmektedir. Bu çalışma göstermektedir matematiğin felsefi temellerinin sorgulanması, teorik alanda yaşanan sağ duyuya aykırı sonuçların çözümüne kapı aralamaktadır.

Anahtar kelimeler: Ontoloji, matematik, ZFC, seçim aksiyomu, Banach-Tarski paradoksu

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU
ÖZET KİTAPÇIĞI

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU
ÖZET KİTAPÇIĞI

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU
ÖZET KİTAPÇIĞI

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU
ÖZET KİTAPÇIĞI

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU
ÖZET KİTAPÇIĞI

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU
ÖZET KİTAPÇIĞI

I. ULUSAL MANTIK SEMPOZYUMU
ÖZET KİTAPÇIĞI